

۲۷ رمضان - ۱۳۳۴ سنه

۱۵ ايول - ۱۹۱۶ سنه

شورا دىر والوغ حادىلر

حسين افندى فيضخان

باخصوص شرع شريف گه متعلق بولغان ماده لرده آنك تدبيرنه حواله قيله لر . اما نظام دولت روسيه ده آنك نظرى يوق هم ده اول اشلرنى بيك آز بله در .

(۲) « تاريخ نعيما » نى كوچ ايله ۱۰ (صوم) غه آلم . چقميني نك نسخه سى ياخشى ديب ايتورلك بار . خطى ولايتى هم حواشى سى بر آز بار . غياث مخدوم خطى (كيك) بيك ياخشى . لىكن بيشدن كيم بيرمى طورادر . اوچنى بيروب يوريم . اول آدم شونى حاضرند روس آراسينه كورساتوب بترمىگن بوغاي . روسلردن هيچ كيم آلماز ، آخرده ۳ تىكه گه هم بيرر . قرعى عبدالحكيم افندى تر كه سنده نعيماغه ذيل ، « تاريخ راشده » نك جلد اولى بار . ۸ منات صوريلر . آنده وفيات آز لىكن وقايح و پولتيقه نعيماندن كوبرمك بولور . نعيمانى يوروجى برله بياررمن . اول وقت غه چه چقميني نى هم آلوب بولمازنى ؟ شيخ طنطاويدن : « قرون ثلاثه بعدالالف ده كى اعيان تراجمنى جامع بولغان كتابك يوقى ؟ » ديدم . اوزمده يوق لىكن بزنگ كتابخانه مزده شيخ جبريتنگ تصنيفى اوچ جلد و فيات كتابى بار ، الى الخامس والعشرين بعدالماتين و الف گه چه اعيان علماء مصر و حجاز ، شام ويمن وبعض انراكنى جامع ، خيلى ياخشى تصنيف ، شونى آلوب بيررمن . انتخاب قيله بلورسن » ديدى . لىكن كتيدار ده يزون ، ميگا ايكائينى بلسه بيرماز . جبريتدن صوك بولغانلر نك و فياتلر نى بر مجلسده ايتوب بيردى . مين يازه باشلا ديمده : « كيچه لرده ، مين سيگا املا قيلورم » ديدى . بيك الوغ عالم اولمش ايمش . مثلا مذكور جبريتنگ والدى حقدنه : « بى نظير عالم اولوب ، غياث مقبول ايدى و فى هذه الاوقات مدارسده او قوله تورغان تصانيفى بار ، علم موازين و علم جر

حسين افندى فيضخان نك وفاتينه يولدز حسابى برله آلمزده نى اوغوست نك ۲۸ نجى كوتنده ايللى يل طولادر . اوشبو مناسبت برله بو آدمنى ايس كه توشروب كيتونى موافق كوردك . خصوصاً بعض بر ياشلرمن و حكومت مكتبلر نده او قوچى استودينتلر من مونى كوبدن ايندى خاطر من گه توشروب قويديلر .

« شورا » نك « مشهور آدملر والوغ حادىلر » بابى ترجمه حاللر و تاريخى ماجرالر يازارغه خاصلا نغان بولسده حاضرند بز حسين افدينك ترجمه حالىنى يازارغه لزوم كورمىمىز . لوزمزلر بلىگان قدر آنك ترجمه حالىنى « آثار » ده باصدرغان ايدك (ج ۲ بيت ۴۳۲ - ۴۴۳) . بر مسئله نى ايكى اورنده سويله رگه لزوم يوق . بلسكه وفاتينه ايللى يل طولو مناسبتى برله بز آنك مرجانى حضرتلرينه يازغان بعض بر مکتوبلر نندن بعض بر جمله لر نى اوشبو اورنده كوچروب يازاچقمىز . آنى ايس گه توشرو ايچون شول نرسهلر يتسه كبره ك . آنك مکتوبلر نى بز ، « آثار » باصلاغاندى صولغغه كوردك و عاريت گه آلوب اوزمزدده بر قدر وقتلر طوتدق هم ده بعض نرسهلر كوچروب آغان ايدك . رقم برله كورساتوب يازلاچق جمله لر ، شول مکتوبلر ندى كوچروب آغان نرسهلر مزدر . (۱) صوربانه اوستينه بر محكمه جديده كشاد اولمق خبرى بوشدر . بلسكه هم مفروض (ده) توگل . لىكن « مينىستر اونوترىنيخ ديل » ديديكلى وزراتخانه امور داخله نك دوخاونوى ديارتامينت ديديكلى بر محكمه سى (شعبه سى) قديمدن بار . ميرزا كاظم بيك آنده چلبن يهنى اعضاى مجلس اهل شورى دندر .

شونی یکی آی ایچندہ آلق ممکن . موندہ مغازہ لردہ فہرست کتبلر بار، ہر توراو کتاب باصلہ تمام فر نکستازغہ معلوم بولہ در . کتبخانہ لردہ بولغان کتابلرنگ فہرستری باصلمشدر . اگر دہ باصلہ بولماسہ شونہ بربر دوستگ بولاسہ ، آقچہ ایلہ کوچرتوب یبارہ در . مشاہیر علمادن بولغان ذاتلرغہ اصل نسخہ نی دہ بر آز وقت ایچون بیروب طورالر . بر کرہ ، خوالسون دیب معروف عالم قاتندہ «مغرب کتابی آوروپادہ بولماسہ کبرہک» دیہ سویلہ دم . در حال بر فہرست کتب آوب قازادی دہ : «ہولاندہ ذارالفنون کتبخانہ سندہ بر نسخہ بار ، شوندن باشقہ یردہ یوق» دیدی . ۱۰ ربیع الثانی ۱۲۷۳ نجی یل .

۳) مولای الاعز الا کریم الامجد ۲۷ رمضان شریفہ محرر مکتوب مرغوب ، معارف اسلوبلری اسعد ساعتدہ بیتشدی . بو کونلردہ شیخ طنطاوی «عجائب الآثار» نی آلدردی ، نمسہ یرینہ تحصیل صحت ایچون کیتدر . بو کونلردہ باروب قازارم ، اوز کتابی بولسہ بیروب قالدرازمی ؟ ہم جناب میرزادہ صورارغہ قوشدی . اگر خزینہ نکلی بولسہ آلق مشکل ، لکن کیلہ چک فشدہ آوریز . بو کونلردہ عید سعیدنی تبریک ایچون رجال سفارت دولت عثمانیہ گہ باروب ایڈک . ایلچی مختار موندہ یوق ، لکن رتبہ ثانیہ ایلچی کہ روسیہ دہ نائب ایلچی وعثمانلی ہم عجملر اصطلاحندہ مصلحتگذار دیرلر ، شول آدم بار سرورینی اسملی و آنک کاتبلری بار . بو کاتبلر نی اولدہ دہ بر ایکی کرہ کوروب ایڈم اما اوزی ایلہ سویلہ شدیکم یوق ایڈی . غایت نفیس و پاک طبع ، صحبتی دلکش ، طبعی ظریف آدم ایمش . مین تورکلردن ایکی آدم کوردم . بری تتوج بایرامنی تبریک ایچون کیلگان ایلچی کبیر قبرسلو محمد پاشا و بری دہ بو آدمدر . اما عثمان بی ہم عالم و ذکی آدم ایڈی ، لکن موندہ لطافت طبع دخی کوب زیادہ کلام منجر بولوب توفیق بک گہ کتابلر اصمارلادیغنی ایتورگہ یول کیلدی . موگ قارشو : «آلر افندم عسکرلردر ، آلر بویلہ اشلرنگ آدملری توگل ، خدمتلری چوق . غالب اوقات استانبولدہ ہم بولمازلر ، مین شمدی کیتہ چگم ، هر نہ کتاب لازم بولسہ دفتر بیرگہ ، البتہ یوللارم ، بزنی اونوغا کر ، کیلگر ، کبرہک کتابلر کرنگ دفترینی کیتورگر!» دیدی . تاریخ باندن سوز چیقدی . «جودت تاریخنی اوقوب چیقدیغم یوق ، دیباجہ سی بیک حکیمانہ یازلش - نایح التواریح - اولہ چق» دیدی . تاریخ و وفیاتدن چوق خبری بار . بر فاضل آدم . دفتر بیرسہم کبرہک . «کبرہک باصلہ و کبرہک درست خط بولسون ، طبقات سنہ گہ ذیل بولورلق بر کتاب ، طبقات ویا فیات بولسون» دیب یازمقچی بولام . بو آدم . اوستینہ آلسہ انشا اللہ وفا قیلور . ایون ۲۰ لرنده ایلچی کبیر رضا بک کیلہ چک اول

انقال کی علومدہ لم یات مثلہ ، مصردہ نیچہ یردہ مقیاس وموازینتی اولگی حالندن اوزگرتوب اصلاح قیلمش بی نظیر عالم ایڈی ، لکن اوغلی جبرتی اول مرتبہ دہ توکل ایڈی «دیدی . بعدہ مالکیلردن بر عالمی محمد الامیر اسملیمی ؟ خاطرمدن چیقدی شویلہ تعریف ایڈی : «آنک فقہ مالکیدہ - مجمع - اسملی بر تصنیفی بار ، حجمی مختصر قدوریدن بر آز آرتوغراق ، ہمہ کتب مالکیہ ومسائل فقہیہ شونہ یاصراحتا ویا اشارتا مذکور وعبارتی بو قدر دقیقدرکہ بیک عالم کشی بولماسہ فہم ایڈہ آماز ، اما فہم قیاماندہ بر بحر عمیقدر» دیدی . اما «جمع مسائل فقہ مالکی مذکوردر» دیدیکنہ نیچوک اشانیم ؟ یوقسہ «العالم نقطہ کشرها الجاہلون» دیولمش سوز راستمیدر ؟ طحطاوی حقندہ : «مصردہ مفتی اولمش ، مین مصرغہ کیلگانمہ یا کبراق وفات ایڈی ، وفاتی فی حدود الثمانین ومائتہ والف بولمق کبرہک» دیدی . ہم اوزی ، خدمتلرنده بولغان شیخ شیوخ جامع الازہرنی تعریف ایڈی . الحاصل : «ہمہ سینک وفاتینی ، تصانیفی آیتورم ، بر کیچہ دہ میکا کیل!» دیدی مین عبدالغنی التابلسی نی بعدالماتین رجالدن دیہ بلہ در ایڈم ، طنطاوی آگہ انکار ایتوب ۱۱۴۰ دہ دی . مین : «فلان قصیدہ آنک بعد الماتین اولمقیہ دلیل» دیدیکمہ : «یوق ، قصیدہ صاحبی ، ایکنچی بر عبدالغنی بولور ، شارح قصیدہ ابن الفارض بولغان مشہور عبدالغنی ، موندن یوز یل مقدم بلکہ آرتق وفاتدر» دیدی . اگر دہ خدا صحتک بیرسہ ، بو یازدہ جبرتیدن بر آز انتخاب قیلوب بولمازمی ؟ ایلچی خانہ رجاندن بالقانونیق توفیق بی گہ بر نیچہ کتابلر صوراب دفتر بیارگان ایڈم . اگر دہ بیارسہ ، جبرتی کبی برر وفیات کتابی آلوب بیارمک حقندہ دخی یازارم . ایلچی ، مع اصحابہ ۹ نجی نویاربرہ کیتدی . موندہ ایسہ مصلحتگذار سرورینی قالدی . شاید بر ایکی آیدن بر ایلچی کیلور ودائما موندہ طورر . اولگیلری موندن نمسہ دارالملکی «ویانا» غہ کیتدیلر ، آندن استانبولغہ قایتاچقلر . قایتوب یتدکلردن صوگ عثمان بی گہ خط یازوب قازارم . «اطواق الذهب» نی صوراشقانم یوق . اول کتاب ، شکسز تابولاجق نرسہ . بولماسہ اوزم نسخہ قیابوب بیارم . بر مغازہ دہ (تانولمادی) تصنیفی انگلترہ دارالملکی «لوندن» دن یازوب آدرغہ وعدہ ایتدیلر ۱۵۰ نجی غینواردہ حاضر بولور دیدیلر . لکن حقی «لوندون» بہاسندن ۳ کرہ آرتق بولور ، موندہ مغازہ لردہ کتاب بیک قیمت . ہم آشانلرمزدن بری تورکستان بارہ در ، آنک آرقلی کتابلر آدرمق ممکن ، «کبرہک کتابلر کر بولسہ دفتر کیتور!» دیدی . دفتر ایتورایڈم ، لکن قیمت بولور دیب قورقام . موندہ بومملکتلرنگ اشلری ! آوروپادہ هر قایدہ باصلہ کتاب بولسہ

«دریاق الذنوب» نام کتابی تحصیل ایتدم، کوب یاخشی خطلو هم مصحح یاخشی کتابدر. تیز بیاررم، شاید مقبول بولور. «اجم» قریه سی قبرستانده بولغان تاش یازوینی جمعیت کاتبه بیردم. بیک راضی بولدی. یادکار دیگانی آخرده تنصر ایتمش خان قازاندر. قرآن مسئله سی آنداق بولوب کیتکان ایکان. نه ایتمک کیرهک؟ «بلغار» حقدنه معلوماتک بولغانلقنی جمعیت کاتبه سوبله دم. اول: «بو کون که قدر بلنمگان معلوماتی بولسه بیک یاخشی بولور ایدی، بلغار مملکتی بیک آز معلوم. این حوقل و بعض تواربخدن معلوم بولغانتی حالا «اورنبورغ» شهرنده قازاقلر کینزالی غریغو. ریف تألیف ایتمش بر رساله ده مجموعدر» دیدی وشول رساله نی میگا بیرمکچی بولدی. آلدیغم صوگ آنی سزگده بیاررم.

۱ نجی نویابر. (ایلی مذکور توگل).
۷) باز مونده «افکار الجیروت فی شرح اسرار المملکوت» اسمنده هیئت السماء والارضده مختصر بر کتاب بار. مختصر بولسه ده شاید مقبولک بولور. لازم بولسه بر آز قیمتزهک بولسه ده قولغه توشورم، بولماسه عاریت آلوب اوقوسم میگا کفایت ایتار. خاتمه سنده آیات واحادیثی بظاهره هیئت جدیده که تطبیق قیلمش. شیخا کبر محیی الدین العربی ومولانا جلال رومینک سوزلرینی هیچ بر تاو سز، هیئت جدیده که تطبیق ایتمش.

۱۲۷۲ نجی یل شعبان.
۸) مولای الاعز الامجد مولانا شهاب الدین مدظله علی المستفدین حضرتلرینک حضور لامع نورلرندن مرسل مکتوب عزیزلری که ۶ نجی دلو ایله مؤرخ ایدی اسعد ساعاتده ملاقات بولدی. بعده «المرآة الوضیة» هم «تعریبات شافیه» کتابلری طرف باهر شرفلرکه واصل بولغان ایدمش. آنر عاریت توگل بلکه هبه و تملیک طریق ایله بیارلیدی. الحال «تنویرالمشرق بعلم المنطق» کتابنه هم دسترس اولندی، الحال عاریت بوللو آدق، یوروجی بولغانده انشاء الله بیارلور. لکن فرنگستان اهالیسینک منطقلری حکمت آلهی دن خالی و مسائل منطقیه که منحصر بولغانی ایچون کوب سهل وادله سینک اکثری اقتاعی و عادی کبی کورنه در. مونلر عندنده منطق بر سهل صناعترکه بر ایکی هفته یاخشی مطالعه ایله حاصل اولا بلور. اگر بزم شمسیه، سلم و تهدییمز دن مسائل حکمی نی بالکل اخراج قیلنسه البته بیک سهل بولاچق. «ایکی اوچ سنه علم منطق ایله اشتغال قیلدم» دیولسه مونلر مسخره اینه چکلر. مرحوم مچکاروی محمد رحیم آخوند شاگردلری اوچ دورت سنه آداب مناظره اوقومقلرینه خلقلر طمنه قیلدقلری کبی مونلر ۲ و ۳ سنه علم منطق اوقومقدن کوب تعجب ایتلر. الحاصل مونلرنگ هر علمنی تعلیملری بیک سهل و کوب علملرنی

کیلگانن صوگ، بو کیته چک ایتمش. آنده نامزد قزی بولوب شوگا اویله نه چک ایتمش، یاشی ۳۵ لردن آز آرتق بولور. کیله چک ایلچی کبیر مختار ۳۲ یاشنده و بیک معرفتلو، بولتیقه امرنده تجربه حاصل قیلمش آدم، دیب روس غزنلرنده اوقودق. اول «پاریژ» ده سرکاتب و صوگره ایلچی مستشاری بولمش و آندن صوگ یونان مملکتنده ایلچی کبیر ایدی. مونده ده ایلچی کبیر بولوب کیله در دیلر. مونده بولغانلری ده بیک مدح قیللر. مونلر مرحوم سلطان محمود تدیرلرینک نمره سیدر. نی قدر یاخشی بکیتلر چیقلر. بو کونلر ده «بخارا» دن کروان کرسه کیرهک، دیب «مسقوا» دن میرزا عبدالله غه خط بار ایدی. بولسه کرم بیوروب یوللارسز. ۱۵ نجی مای (ایلی معلوم توگل).

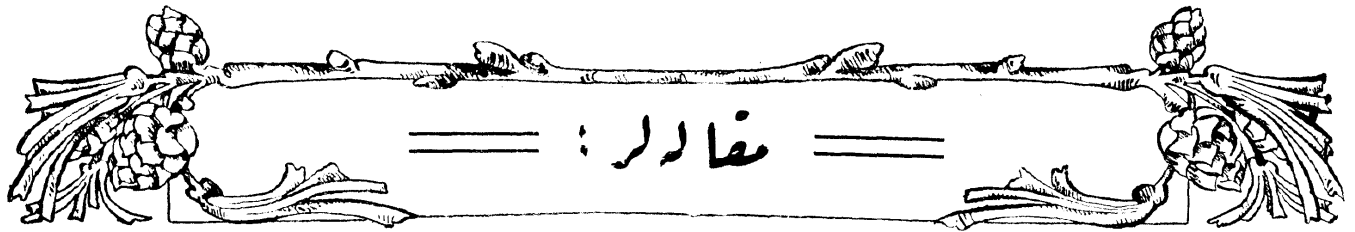
۴) «جبرتی» نی صاتوب آورغه ممکن بولماز. عاریت ایوب آووی ده مشکل. چونکه کتبدار میگا خلاف آدم. شیخ طنطاوی بلدتماینچه آلوب بیرماسه بولماز. طنطاوی سوزینه بناء بعدالاف اعیانی ترجمه لری گنه شول قدر جلد اولمش. عینتانی کیلرینک تراجمی رجال قیا صرة اسلامیه دن عثمان بی که یازسه م بلکه یا کتاتبنگ اوزینی و یا که شوندی اعیانتک تراجمی یازوب بیارر دیب امیدم بار.

۵) بو کونلر ده دولت علیه ایراندن بیک ایلچیلک پایه سنده بر وزیر مختارنی کوته لر. پیتربورغ (پیتروغراد) ده بر ایکی آی مقدراری قالسه کیرهک، مونده بولغان سفیر محمدخان عوضنه قاسم خان سفیر کیله ایتمش. اول سفیر مونده بر نیچه سنلر قالور. مزبور محمود خان مجلسنده بولغانم بار. حشمتلو شاه حضرتلرینک دامادی ایش. کوب لطیف الطبع آدمدر. روشندن هر کیم راضی، باشقه قزلباشلر قیلندن زشت خوی توگل. گرچه آوروپا طریقچه تریه اولنماش اما جبلی قابلیت و لطافتی سببندن هر یرده مقبول ایدی. اوزی ۳۰ یاشلرندن کوب آرتق توگل. جغرافیای جدید، کوب مشقتلر صوگنده قولغه توشوروب سزگه بیارلیدی. شاید و صول اولمشدر. بو مکتوب، یازدیغی صوگ بیارلمادی تأخیر قیلندی. حاضرنده ایران ایلچیسسی عباس قلی خان کیلیدی. بر باتالیون یعنی منگ آدم پیاده و ایکی اسکادرون (بیشوز قدر) سواری ایله کوب تعظیمات کورساتوب استقبال ایتدیلر. بیچاره ننگ ۱۹ یاشینده بیک نجیب و عالم اوغلی اوزی ایله بر که کیلگنده «مسقوا» ده باشینه ایس تیوب اولمشدر، گرگان فاطرلری صائقون بولغانلقدن کیچ برله یاغوب یلوتمشلر، شول سببندن ایس چیقمش، ایرته اورنده اولمش حالده تابلمش. قیافت و روشی بیک گوزل هم عالم ایدیکنی روایت قیللر. جدی.

۶) عزت و سعادت قرین استاد کرممز! «ابن الجوزی» ننگ

نی قدر خدمت قیلمش اولور ایدی و نی قدر ثواب و نیک نام حاصل ایتمش بولور ایدی. افقر الوری مخلصگر: حسین الفیضی. ۱۸۵۶ نجی یل ۲۷ نجی داوده. (بومکتوب تمام کوجرلدی).
 ۹) فضائل معارف استاذ اکرم مزگه بعد از عرض عبودیت و اختصاص بو طرفده استخبار خطور خاطر شریفی بولسه لله الحمد صحت و عافیتده ملاحظه بیورلر، بعده ۱۹ نجی ایولده سالما «پیتوروغ» (پیتروغراد) شهرینه مراجعت میسر بولوب اهل عیال، دوست و خویشلرنی الحمد لله سلامتکده تابدق. طرفگزدن عقیب الحریق یازلمش خطگزدن صوگ، خط الدیغ یوق. ملا عبداللطیف صحت و عافیت خبر گزنی کیتوردی، اوزم هم بورتغه قایتدیغم و مونده مراجعت ایتمک صوگ هم خط یازا آلامدم، معذور بیورسز، بو طرف یازارغه لایق هیچ بوز تازہ خبر یوق. بخاریلردن خط الدیغم یوق، انشاء الله سز لر که خطری کیلگاندر. اول طرفده نیندی خبرلر بار؟ بو یل ملار قایتقانی یوقی یا که کیملر قایتدیلمر و نیچوگ آدلر؟ حجاجدن خبر باری؟ سلامت قایتلرمی ایتمش؟ قازان مسلمانلرینه عموما بیک الوغ قضا بولمشدر. چق سبحانه و تعالی خیرلی قضا قیلسون! سز لر که هم کوب ضرر بولسه ده شول تاش نیگر گز قالیوده غنیمتدر. ملا عبداللطیف آغای بزده بیش آتی کون طوردی. کوب یاخشی صوفی اولمش. معرفتی و علمی جهنتدن مینم اولدهده موگا اخلاصم یوق توگل ایدی. حاضرنده حسن اخلاقی جهنتدن دخیده اخلاصم آرتدی. خصوصا سز لر که اخلاص کاملگنی ده آکلانندی و هر وقت خیر خواه بولمقده ایکنانگی بلندی. یورتگزنی بر آز کیرتلب طورراق ایوب شاید یاصاغاندرسز. اعانت ایجوچی بولادیچی؟ فقیر حاضرنده ایسکی قایتدرده طورام. لیکن تیزدن کوچار که نیت قیلام. بو قایتیرمز یراق بولسه ده جای ایچون بیک یاخشی، اما قش کونلر بر آرزطوبت بولادر که یاش بالار ایچون بو یرده پک ضررلوردر. «وفیات» گزنی اتمام قیلماگزمی؟ یا که شرح عقاید گزنی اتمام ایتمکرمی؟ داملا عبدالناصر القورصاوی ننگ مفصل شریف که بولغان تفسیرینی کورگانگر باریمی؟ بو یل اولغه قایتدیغمده اوزم ننگ اولزده بر ملاده کوروب ایدم، یاخشی کورلدی. حتی طبع ایتمدمک نبتنی ده قیلم. بو حقدہ سز ننگ رایگر نیچوگ؟ باصدمق موافقمی؟ اگرده سز ننگ مقبولگر بولسه تقریظ یازارسزمی؟ تقریظگزنی هم باصدرر ایدک. خط یازمقغه عنایت بیورسگز بو دفعه ملا محمدعلیم خاتیمروف اسمینه چیرناشوف موستده لیطکیکن اوینه دیب روسچہ و صوگره مسلمانچه، حسین که یرلر ده دیب یازسه گز بولور. الراجی الحقیق حسین.
 ۱۸۵۹ نجی سنه ۱۷ نجی ایول. (۱۲۷۵ نجی ذوالحجه آخری).
 (آخری باز).

آلمقلری حتی استاذرغدهه توقف ایجاز، بر قدر استعدادی بولسه و مقدماتینی تحصیل ایتمش اولسه، مطالعه ایلهده تحصیل قیله آلورلر. طبیعیات و ریاضیاتده سعیری و تفوقلری بی نهایت و کون بکون ترقیلری ظاهر در. ریاضیاتده بر مشکل حل اولندی ایسه درحال غزت لرده یازور و بتون آروبا عالمترینگ منظوری بولور. هر کیم اوزیننگ علم و معرفتی درجه سینه کوره اعتراض و جواب ایله اشتغال ایتر. آخر الامر بر نیچه مگ علمانگ بحث و تدقیق ایله کنهنه واصل بولورلر ۱۸۵۳ تاریخده آمریقا اهللرندن بعضیلر سفر مجرده برواعظلمینگ سوزلرینی تکلاو ایچون حلقه قیلورلر و حضور ایچون بر برینگ حنصرلرندن طوئشورلر. همان رسمنی مذکور سفینهده بولغانلر استعمال، خلقه و سلسله قیلوب بوللرینی سفره اوزرینه قویارلر. بر نیچه دقیقهدن صوگ سفره حرکت دوریه ایله حرکت ایثار که باشلار. مونی غزت که یازوب ۲ هفته ایچنده تمام فرنگستانده معلوم بولدی، تجربہ ایوبده بو واقعه نی شویله تابدقلرینی یازدیلمر. سببی تحصیل قیلوب هر بر عالم اوز فکرینی سویله دی. فقط سببی حقدنه نه شی که قرار یرلگانلکینی یاخشی بلمامدم. شولای بولسه ده «توجه قاب اثری» دیب تحقیق ایتمش دیب ایتمدم. بناء علیه قلب گرچه عالم روحایدن بولسه ده جسمانیات ایله تعلق و انصالی بارلغی منکشف اولمش. ایچی موگ مرتب نی قدر نرسه بولسه، منکشف بولور، «کرامات اولیا» غه بالکل منکر ایدیلر، مونگ سبیل آنک ایله قائل بولسه لر کیرهک. کذلک عیسی علیه و علی نبینا الصلاة السلام دن: «اگر بر تاغنگ اورتندن قوبوب درباغه توشووی حقدنه اخلاص ایله دعا قیلسه گز بلاشک مستجاب بولور» دیب کتابلر نده نقل بار. شریعتدن قطع نظر ایله ده موگا تصدیق ایتمک ممکن. زیرا که توجه قلبنگ جسمانی نرسه رده بو قدر تأثیری بارلغی معلوم بولدی. اگرده توجه قلب صاحب قوت قدسیه دن بولسه، تأثیری البته اکثر واقوی بولاجقدر. زیرا که جسمانی قوتلر ده نی قدر تفاوت بار ایسه روحانیلر ده دخی کوبرهک تفاوت بار. لوزن ایمان ابی بکر الخ موگا دایدلمر. کذلک بر کیمسه بر توری ساعت استخراج ایتمه شونی همان وقت غزت لرده اعلان قیله لر و نیک نام مؤبد بولمقنی جزئی مال تحصیل ایتمکدن اولی کوره لر. بزم مشرق اهلینسده بر هنر بولسه شونی غیرگی که تعلیم قیلمای، تا که اوزی گنه مال حاصل قیلسون و غیرلر آکا بو هنر ده مشارکت ایوب بازاری کاسد بولماسون! شول طریق ایله اوزی وفاتندن صوگ بو هنری بالکلیه بوغالادر. مثلا تورک استادلر نندن بری قبل ازین ایکوزسنه تفنک و طبانچه اشته وده ماهر اولمش. بوتفکلری بو زمانده هم کوب قیتمدر. اما وفات بولغانینه قدر اوشبو هنرنده بولغان سرنی هیچ کیم که اوگر اتمامش. آنک تر کیننده البته بر سر بار ایدی، که اول اوزی گنه مطلع ایدی و شول سببندن تنکلری یاخشی چیقدی. اگرده شونی تعلیم ایتمش اوله ایدی دین و دولت که

ربا حقنده

VII

ربای نفر - ربای فضل

(باشی ۱۳ نجی عددده)

«ربا هم واق بورج جمعیتلری» اسملی مقاله ده گی ربای نقد حقنده سویله ننگن سوزلرنی، فکرلرنی تحایل و اتقاد ایته کن وقتده اسلام عالمینک هم ده اوزم ننگ ده شول حقنده غی نظرلرمز بر قدر آ کلانغان بولسه ده مسئله ده بر کیمچیک قالماسون اوچون شول مقاله ده تگی اورنده شول ربا حقنده سویله ننگن نرسه لرنی کیرته گی حیونی مناسب تابوب شول اورنده یازوب کیتهره گی توش کوردم.

ربا سوزی لغتده ربونک اسم مصدری بولوب اوسملمک معناسنده در. اصلده ایسه اوسو و آرتو معناسنده ایدی. «وتری الارض هامة فاذا انزلنا عليها الماء اهتزت وربت وانبت من كل زوج بهيج» (حج - ۵) آیت کریمه سنده گی «ربت» سوزی شول معناده در. فضل کلمه سی ده آرتقلاق معناسنده در. «ربای فضل» دیودن مقصد؛ قولغه قول بولغان سه و داده بر طرفینک بر آز آرتق آلوویدر. شونلقدن بو معامله نی «ربای نقد» آتاو طوریراق بولسه کیره ک. زیرا ربا سوزی آرتققلنی، نقد سوزی قولغه قول بولونی آ کلانادر. ربای نقد، قولغه قول بولغان سه و داده گی آرتقلاق دیمکدر. فقیهر، شول ربانی ربای فضل دیبده ربای نقد دیبده پورته کنلر؛ بزنگ مقاله لرده ده اول معامله بعضا ربای فضل، بعضا ربای نقد اسمی بله یازلدی. لکن هر ایکنوندن مقصد بر در.

امام ابن قیم حضرتلری ایسه آنی «ربای خفی» آتاب؛ ربای جاهلیه نی «ربای جلی» آیدر.

ربای نقدنک حرام بولوب بولماونده علماء اسلام اختلاف ایته کنلر. بعضیلری؛ «ربا آیتی مجمل بولوب حدیثده مذکور آتی نرسه آنی بیان اوچوندر (۱). لکن اول نرسه لر، آیتی کاملا

(۱) ربا آیتلرنیک مجمل بولماوی هم حدیثک آنی بیان بولورغه بارامای حقنده سوزمز بولدی.

تفصیل و بیان ایتمی. بلکه آنلرنک شارع کریم طرفندن حاصلانوب ذکر ایتلوی، اول آتی نرسه گی آنلردن باشقه نرسه لرنی ده قیاس ایته ب حرام ایته ره اساس بولسون اوچونکنه در دیگه نلر و قیاس ایته ره یول آچاسون اوچون هر بری اوزی بلکه نجه علهر یاسارغه باشلاغانلر. نه لله نی قدر اختلاف غه، تناقض غه، تحکملر گه توشکه نلر؛ حرام معامله لرنی حلال ایته، حلالدن حرام ایته کبک زتلردن ده قوتولماغانلر. اوتکن سنه اتقاد ایته کمز ربا حقنده غی مذهب لر شول تعلیلچیلر مذهبی ایدی. آنلرنک ربای نقد حقنده غی سوزلرن، حجتلرن اتقاد ایدی. ربای نقد حقنده سوز سویله بده حقدن اینک یراق بولغانی شول تعلیلچیلر ننگ سوزلریدر. بز ایدی آنلرنک بوتون حجتلرنک، دلیللرنک نی قدر ضعیف بولغانلن اوتکن سنه ده گی هم بو سنه یازدغمز یوقارینی مقاله لر بده کورسه تده ک. بو تعلیلچیلر اوز آرا، نی قدر گنه اختلافده بولسه زده «ربا آیتلری، ربای نقد حقنده بولوب، عباده بن الصامت، ابو هریره لر طرفندن روایت ایته کن «الذهب بالذهب و الفضة بالفضة» آه خبرلری اول آیت کریمه لرنی بیان» دیوده هم شول آیت کریمه و احادیث شریفه لرنی تعلیل ایته ده باری ده مشترک بولغانغه جینیسی بر مذهب، بر طائفه فلاغی آستینه کره در.

علماء اسلامدن ایکنجی طائفه؛ صحیح مسلم (ص ۶۳۱ ج ۱) ده مذکور «عن عبادة بن الصامت قال انی سمعت رسول الله (عم) ینهی عن بیع الذهب بالذهب و الفضة بالفضة و البر بالبر و الشعیر بالشعیر و التمر بالتمر و المالح بالمالح الاسواء» بسواء عینا بعین فن زاد و ازداد فقد اری» و شول مفهومده بولغان باشقه خبرلردن استدلال ایته ب حرام بولویلن اعتقاد ایته کنلر. لکن آنلرنک فکر نجه ربای نقدنک حرمتی شول حدیثلرده مذکور آتی نرسه گه گنه محصوردر. باشقه لرنده ربای نقد درستدر. زیرا آنلرنک اعتقادینه کوره ربای نقدنک حرمتی حدیثلر بله کینه ثابت بولوب، ربا حقنده نازل بولغان آیت کریمه لر ایسه ربای نسیته حقنده ایدی. حدیثلرده معلل بولماغانغه یعنی بر عله یاصاب شول عله واسطه سی بله حدیثده مذکور نرسه لرده گی حرمتی باشقه نرسه لر گه ده تعدیه - کوچرو درست بولماغانغه، بو اش آنلرجه شریعت اشلرنده ظن و وهم بله طفیلک بولغانغه، بر نرسه نی

آتاغان نرسه سینک اوزیدر. بونگ حقنده سوز بولور). ربا نولرندن ایکنجی سی ربای خفی در. بو نوع ربانگ حرمتی مقصود بالذات بولمچه سد الذریعه اوچونکنه در. یعنی ربای نسیئه که یول آچلودن صاقلانو اوچونکنه در. حرمتی مقصود بالذات بولغان نرسه بله باشقه بر حرمتکه یول آچلماسن اوچونکنه حرام بولغان نرسه لر آراسنده ایرما ییک زوردر. مثلا زنانگ حرمتی مقصود بالذاتدر. اوبونگ حرمتی ایسه مقصود بالعرض سد ذریعه اوچوندر. یعنی زناغه یول آچلماسن اوچوندر. طبیعی بو ایکی حرمت آراسنده ییک زور فرق بار. زنا بله اقرار ایتوجی آدم شارع کریم طرفندن رجم ایتلدیگی حالده. یولده اوتوب باروجی بر خاتونتی اوبوجی آدمگه شارع کریم حضرتلری، موندن صوگ شول اشنی اشله موو شرطی بله جماعت نامازی کفارت بولا آلتان اعلان ایتدی. مونه ابن قیم حضرتلرینک ذکر ایتدیگی ربای جلی بله ربای خفی آراسنده غی فرقه زنا بله اوبو آراسنده غی فرق کبکدر.

ابن قیم نك ربای خفی حرمتی حقنده غی شول فکری ده درهمنی درهمنگه، آلتون آقچه نی آلتون آقچه غه قولغه قول صاتوب بر آز فضل آغانده غنه در. یوقسه آنک اجتهادینه کوره، آدم اجتهادی بله یاصالغان زینت نه بیرلری و باشقه شوندی نرسه لر نی آغانده آلتون نه بیرن اوزیدن آورراق آلتون برابرینه آلو درستدر. کموش نه بیرلری ده شولایوق کموش آقچه برابرینه گرچه آقچه ننگ اواجیه وی آورراق بولسه ده درستدر.

ابن قیم حضرتلری ربای تقدنگ حرمتی مقصود بالذات بولمچه سد ذریعه اوچونکنه بولوون ابو سعید الخدری دن روایت ایتلگن (۱) «ان النبی علیه السلام قال: لا تیبعوا الدرهم بالدرهمین فانی اخاف علیکم الرماء والرما هو الربا» خبرندن استدلال ایتکان. زیره شول خبرنک دلالینه کوره ربای تقدنگ حرمتی ربا دن خوف اوچونکنه بولوب جناب رسول حضرتلرینک نهی ایتووی ده حرام بولغان رباغه توشودن صاقلانو اوچونکنه در. بناء علیه ربا دن خوف بولماغان اورنلده تفاضل بله صاتو، آلو درستدر. زینت نرسه لر گرچه اوز جنسندن بولغان نرسه برابرینه بولسه ده تفاضل بله یعنی اولچه ولری بر تیگر بولماغانده صاتو ربا دن خوف بولماغان ماده که مثالدر. خصوصاً بو صورتده بر قدر آرتق آلو

(۱) شول خبر موطنده شول صورتده مذکوردر: «عن عمر بن الخطاب قال: لا تیبعوا الذهب بالذهب الا مثلا بمثل ولا تشفوا بعضها علی بعض ولا تیبعوا الورق بالورق الا مثلا بمثل ولا تشفوا بعضها علی بعض ولا تیبعوا شیئا منها غائباً بناجز وان استنظرک الی ان یلج یتة فلا تنظره. انی اخاف علیکم الرماء والرما هو الربا» (ج ۱ س ۶۵ شول خبرنک رسول اکرم حضرتلرینک سوزی بولووی مذکور توکلدر. ذاکر.

حرام یا که حلال ایتوده ظن، وهملر بله طفیلک ایتو الانعام سوره سنده کی ۱۱۹ نجی آیت بولغان «وقد فصل لکم ما حرم علیکم الا ما اضطررتم الیه، وان کثیرا یضلون بأهوائهم بغیر علم» قول شریفی ننگ قطعی دلالتی بله درست بولماغانه، ظن وهم درجه سندن اوتو آلمان تعلیلر، قیاسلر بله بعض معامله لر نی حلال، بعضلر حرام ایتو آرغعلق و باشقه لر نی ده آردرو بولماغانه ربای تقدنگ حرمتی حدیث شریفده مذکور آلتی نرسه که محصوردر فکرینه کیلگه نلر. اسلامنگ مشهور مجتهدلرندن طائوس، قتاده، عثمان البتی، ابوسلیمان، ابن حزم کبک ییک کوب عالملر هم ده عموماً اهل ظاهر ننگ مذهبی شولدر. (اهل ظاهر ننگ ربای نقد و ربای نسا حقنده غریب، غریب فکرلری بولسه ده شول اورنده آتلر حقنده ملاحظه لر منی بازارغه لزوم کورمادک).

خلیفه عمر کبک بر نیچه صحابی استننا ایتلگه ندن صوگ ربا طوغروسنده کی سوزلر نی ایشکن بوتون اصحاب کرامنگ فکری شول ایدی. یعنی آنلرچه ربا تقدنگ حرمتی شول آلتی نرسه که کنه محصور ایدی. خلیفه عمر واصحابی ایسه حدیثده مذکور آلتی نرسه ده ربای نقد ثابت بولغاندن صوگ، بو آلتی نرسه که باشقه نرسه لرده ربا ثابتی، توکلمی؟ مسئله سنده قطعی بر حکم ایته آملر ایدی. لکن شول حدیثی تعلیل ایتودن صاقلانورلر ایدی. حضرت عمر ننگ «رسول الله حضرتلری اوزی اولگه نیچه ربا حکملر تیوشنچه بیان وتفصیل ایتمه دی. شونلقدن بز ایتدی ربا دن قورقوب حلال نرسه لر ننگ بون اوزمز که حرام ایتدک» مفهومده کی سوزی مشهوردر.

فقط عمر رضی الله عنه ننگ شول سوزی، ربا حقنده زلتنددر. زیره ربا طوغروسنده غی اسلام قاتونی غایت آجق، غایت ظاهردر. آنک شول سوزی «لتیین للناس منازل الیهم» کبک ییک کوب صریح نصلرغه ده مخالفدر. شونلقدن آنک شول سوزی دینی نقطه دن قاراغنده قیمتکه مالک توکلدر.

علماً اسلامدن اوچونچی بر طائفه؛ «ربای تقدنگ حرمتی مقصود بالذات بولمچه بلکه ربای نسیئه که یول آچلودن صاقلانو اوچونکنه ایدی» فکرنده بولغانلر. بو فکر ابن قیم حضرتلرینک «اعلام الموقعین» تنده (ج اص ۲۰۳) مذکوردر. احتمال شول فکر، ابن قیم حضرتلرینک اوزی تابقان و اوز اجتهادی بله یاصاب چفارغان نرسه سیدر. آتاردن ثلک شول مفهومده برسوز سویله و جی بارلغی مینم خاطر مه کیلمه دی. آنک بیانینه کوره ربا ایکی نوعدر: بری ربای جلی در که آیت کریمه لر بله حرام ایتلگن ربا شولدر. آنک حرمتی ده مقصود بالذاتدر. (ابن قیم حضرتلرینک ربای جلی آتادینی نرسه سی علماً اسلام ننگ ربای نسیئه - ربای جاهلیه

ربای نقد حقهده سویله ننگن مشهور سوزلر شول دورت مذهبیدن چیتکه چقماسه کیرهك .

اوزمنگ آ کلاومه کوره حدیثده مذکور بولغان آلتی نرسه نی اوز اوزیته قولغه قول صائقانده بر قدر آرتق آو حرامدر . چونکه شول حقهده کیلگن خبرلر متواتر یا که مشهور بولماسده اهل حدیث طرفندن قبول ایتلگن ، کتب سته ننگده همه سنده بار . فقط ربای نقد حرام توکل دیگن آدمگده بر سوزده نه تیوب بولمی . چونکه ربای نقدنک حرمتی شول خبرلر بله گنه ثابتدر . آیت کریمه لرنگ ربای نقدگه دلالتلری یوق . ایندی خبرلرگه کیلگنده گرچه راویلری یاغندن یا که باشقه بر یاقدن ضعیف بولورن اثبات ایتوب بولماسده یوقاروده اسمارن ذکر ایتدگمز ابن عباس و آنک ایبده شلری طرفندن شول خبرلرنگ قبول ایتلمه وی ، خبرنی قبول ایتدگه تله مه و چیلرگه بیک قوتلی آرقا نایانچی بولا آادر . ابن عباس و آنک ایبده شلرینه ایهروب ربای نقدنک حرمتن انکار ایتو ، خلیفه عمر ، عباد . ابوهریره و باشقه صحابیلرگه ایهروب آنی حرام ایتودن آیرماسی بیک زور بولماس دیب اویلیم . فقط شول حقهده سویله ننگن خبرلر صحیح بخاری و مسلم و باشقه اوشانچلی سنن کتابلارنده مذکور بولوب ؛ عصر سعادتده بزگه نسبت برله بیک ایسکی عصر بولغانغه شول حدیثلر حقهده ابن عباس بیک صحابیلرجه . سعید بن مسیب ، عروه ، عطاء بیک یوک عالملرجه معامله ایتمک بزنگ اوچون چیتن در . خصوصاً شول حقهده کیلگن بعض بر حدیثلر بزگه بیک غریب - یات نرسه لرنی القاء ایتکه نلگندن اول عصرلرده گی آلتون ، کموش بله معامله ننگ بعض خصوصلرده بو زمانده غنی معامله گه بایتاق باشقه بولغانغی آ کلا نادر . لکن آلتون ، کموشنک نیچک ونی رهوشلی یورگه نلکلرن آیرم - آجق صورتده بلوب بولمی . لکن شول ربای نقد حقهده کیلگن خبرلرنگ صرف - آلتون ، کموش آچهلرن واقلاو همده آلتون ، کموش دن باصالغان آچهلر بولماغان نرسه لرنی آچهلرغه آلماشدروغه خاص بولغانغی شول حقهده کیلگن بوتون خبرلرنی ملاحظه ایتو بله ن آکلاب بولادر . یعنی ربای نقد حقهده کیلگن بوتون خبرلرنی حیوب ملاحظه قیلسه ق آلرنگ آلتون ، کموشنی صرف وقتده بر قدر آرتق آودن نمی اوچون سویله ننگن بولولری همده آلتون ، کموش ننگ استهسه دینار ، درهم باصالغانی بولسون ، استهسه صاوت - صابا یا که معدن حالنده بولغانی بولسون همسی ، شرع نظرنده آچهلر اعتبار ایتلگن بولولری آ کلا نادر .

(آخری بار)

ذاکر آیوخانف . « قوزینسکی » .

خدمت حقی غنه بولا یاغندن بونگ حرام بولوینه یول یوقدر . مینم بلوومه کوره ابن قیم حضرتلرینک ربای نقد حقهده سویله ننگ سوزلری علقهده منطقهده ایک موافق بولغان سوزلردر . آنک مذهبنه کوره سودا معامله سنده بیک کوب چیکلکلرگه یول آچلا . زینت اسبابی آلودهده فقهانک معناسز حیله لرینه حاجت قالمی . شونک اوستینه حدیثلر بله عملده ایتلگن بولا .

علماء اسلامدن دورتچی طائفه : ربا نقدنک حرمتن انکار ایتدیر ایدیلر . بونلرنگ فکرینه کوره حدیثده مذکور بولغان نرسه لرنی ده باشقه لرزده اوز جنسندن بولغان نرسه برابرینه قولغه قول بولغانده ، بر قدر آرتق آلوب صائراغه درستدر .

ابن عباس ، ابن عمر ، ابن مسعود ، ابن الزبیر ، اسامه بن زید ، زید بن ارقم ، البراء بن عازب ، سعید بن مسیب ، عروه بن الزبیر ، عطاء بن ابی رباح بیک بعض صحابی و اهل علم ربای نقد حقهده شول فکرده بولورلایدی . بونلرنگ شول دعوالرن اثبات یولنده تمسک ایتکن دلایلری : برنجی ؛ خلق آراسنده معروف بولغان ربا ، ربای نیسته گنه در . بنا علیه آیت کریمهده شول ربای نیسته حقهده بولاچاق . ایکنچیدن جناب رسول « انما الربا فی النسیئه » دیگن . شول سوزنگ اقتضاسینه کوره نسا بولماغانده ربا ده یوق . اوچونچیدن ؛ « حجة الوداع » ده رسول اکرم حضرتلری ربا حقهده سوز آچدینی وقت « الا ان ربا الجاهلیة موضوع و اول ربا اضعه ربا عباس بن عبدالمطلب » دیب باری ربای جاهلیه حقهده غنه سویله گن . اگر قولغه قول سه و اوقتندهده گرچه آلتی نرسهده گنه بولسهده حرام ایتلگن ربا تابولا طورغان بولسه ایدی ، رسول الله حضرتلری شول حقهده سکوت ایتمهس ایدی . ایک آزنده ربانی ، ربای جاهلیه گه تخصیص ایتمهس ایدی . زیره معامله قیلوچیلرنی اسلام قرده شلگندن آیروب الله و آنک رسولی بله محاربه - صوغشقه چاقوردینی ، غایت یوک گناهلردن حتی کفردن صانالغان ربا حقهده شول اورنده سکوت ایتمک شارع کریم حضرتلرینک شائینه موافق توکلدر . مونه شول دلیللرگه بنا قیلوب مذکور عالملر ربای نقدنک درستلگن اعتقاد ایتدیر ایدیلر . بزنگ شول دورتچی طائفه حقهده نه ته چک سوزمز یوق .

مادام بونلر تکی خبرلرنی قبول ایتیلر ، بوللری طوغریدر . زیره بونلر خیالندن بیکرهك واقعگه قازاب سویله گنلر . حتی عطاء بن ابی رباح ، جریر بن حازمگه « یا بنی ان وجدت مائة درهم بدرهم نقداً فخذها » دیمشدر . شول سوزنگ دلالتینه کوره ربای نقدنک بوتونلای وجودن انکار ایتکنلگی آ کلا نادر . مادام بر معامله بوتونله ی واقع توکل ، آنی حرام دیب اعتقاد قیلوب طورودهده معنا یوقدر .

تورکستان غه عايد.

تورکستانده بو کونگي حيات .

II

صوکنی تدبير لر بولنده .

ايسکيلرينه رقابت ايته چک و خلقتک عصبيرينه ني اورنلاشقان ايسکي مجلويتتي اوزينه قاراتا آلاچق علمي وادبي اثرلر، اهلينگ طبيعت و احوال روحيه سيني طورغو نلقدن قوتقاراجق مفيدرساله لر حالانشر ايتلگانني يوق . شعر و منظومه لر گه هوسلي، عموما نزاکت و نقابت مراقيليري بولغان تورکستانليرني درست تريبه ايته آلو يک زور اقتدار و جدی اصوللر استعمالينه باروب طوقتي . الوغ بر ملتني عصرلرچه طوکوب قالغان طورغونلقدن قوتقارو طوغري يولغه صالا بلو ايچون يک بيوک مريبلر گه، فضل و تجربه اهللرينه احتياج توشه در . زمانتک جيته کله وي، تاتار ادبياتينک و عموما تورک مطبوعاتينک خارجدن بيرگان تأثيري بيريلر آراسنده مدني بر فکر اوباندرسه ده خلقتني معنوي حيات غه امطلدردلرلق قدر بر کوچ ميدانده يوق ثلني . ثلني آنده قابوب، يلترداب سونو دوري حاضرگنه باشلاندي . آنده غي عمومي کورنش گه قاراغانده بو دورگه بر چيک و غايه تعيين ايتوب ماتاشورغده يول يوق . بر فضل الهی بله ننگه عمومي حياتلرينه ياکئي روح ثورلمه گانده بو بيوک وظيفه لرني حقه حه اوتی آلاچق ارباب علمنگ تيزمی بولاچغن کيسدروب ايته آلماساقده بو کونده آنده يوقلغن کورساته آلامز . ذاتا تورکستانده بو کونگي احوال و تورلي حادثه لر هر بری بو فکرنگ تمثال مجسميدر . آنده هيچ بر ياکئي تشبث يوقدرکه عادی و رجزئي بر موفقيتسزلك ايله ده جيمرلمه سون . هيچ بر اش يوقدرکه تدبير و اصول ايله باشلانوب دوامی تأمين ايتلسون و رواج تابسون .

تورکستانده مطبوعات موقوته نگ، عموما ملي و مدني اصلاحاتک ياشي آلاوينه و رواج تاپماوينه سبيلر بيک کوب بولسه ده هر بيرده و هر وقت حکم سورگانلري فکر مزجه بونلردر:

(۱) هر بر ملي و مدني اشنگ اوزينگ و قتلدن مقدم کوچله نوب اشله نووي، فکر آغومينگ اجبارينه و خلقدغه غي سويه نگ اقتضاسينه قاراب اش يوزتلمه ويدر.

(ب) اشله نه چک اش گه مخصوص اصول و پلان استعمال ايتلمه وي و آنگ رواجي و دوامی طوغريسنده کبره ک بولغان تدبيرلرنگ آرزغه بولسه ده آلدن کورلمه ويدر .

(ت) اشنگ ييلگولي و اشانچلي بر اساس غه نيگزله نووينه مساهله قيلنووي .

(ث) مؤسس و متشبثلرنگ حقيقي اقتداردن باشقه امنيت عامه گه دخي مظهر بولا آلماولريدر .

(ج) تورکستانلير آره سنده حيله کارلک و نيرانکبازلکننگ ظامر جه يووي، افراد آره سنده امنيت تامه نگ کوندن کون يوغالا باروويدر .

(ح) اش باشلاوچيلرنگ و عموما ياشلرنگ باشقه طبقه لر آره سنده نفوذدن محروم بولولريدر .

(خ) اشنگ عموم مملکت نظامينه، دولت و خلق منفعتينه موافق روشده يورتولماويدر .

(د) مدني و اجتماعي اشلرده ثبات و متانت هم جديتنگ بولنماوي، عادی بر قصور و موفقيتسزلك بولديسه اول اشنگ کوزلرگه ايسکي بولوب کورلووي، گوبا تحصيل کالات ايچون ياکئي، ايکنچي بر اشنگ لازم بولوب طاباويدر .

(ذ) مطبعه، مکتب و باشقه مدني مؤسسه لرنگ يوقلغي، بر اش باشلانديسه بر بيرگه باروب صينورغه مجبوريت کورلوويدر .

(ر) خلقدغه فکر دونلگي، طبيعت بوزوقلغي، بر اشنگ حقيقتن توشونميچه علي العميا فته و اغوالرنگ قوزغانلويويدر .

(ز) مدانه، حسد، انانيت، شهرتپرستلک، نفسانيت کبي بعض اوصافنگ منفعت شخصيه گه قوران ايتلووي، ملي حميتنگ بيک ضعيف بر حالده بولوويدر .

(س) دنياده هر بر دنيلکني، پستلکني طوغدرورغه باش مايه بولغان جهالتتک شدتلي حکم سوروويدر .

(ش) اشلرنگ مقدس غايه لر گه و بيوک مقصدلر گه گنه خالصلاغاي، جمعيت بشريه ايله اويناونگ مدهش تشبثلرينه قدر فکرلرنگ يورمه ويدر .

تورکستانده ملي و مدني بر اشده مذکور سيلردن قوتولا آلماغانه کوره مونگ ايچون مثاللر، فاکتور کيتروب طوررغه حاجت کورلمه سه کبره ک .

III

بيوک دائره لري و مبرانلري .

شهر و قصبه لرده ايک بيوک دائره لر و بلند مؤسسه لر آنده غي الوغ مسجدلر و مدرسه لر بولالر . صنوق - يارق آغاج کيسه کاري

و ستونلر ایچون نهایتده قاتی وچداملی توری توسده گی خشتلر (کیرپچلر) یا صولری و بو سایده عصرلر بونجه قاقشامی طورغان نق وچداملی بنار انشاد ایتولریدر. آلارنگ موندن ۵-۶ عصر یایقان اشلری بو کونده گیردن ایرلمیلر دیسه مبالغه بولماس . ییک ایسکی بنارنگ دیوارلرنده هیچ بر توری تأثیرگه بیرلمیچه پیلا کچی یالتراب طورغان یاشل کوك و باشقه هر توری خشتلر تورکستان معمارلرینگ قیمتلی اثرلریدر . بخارا مدرسه لرنده ، تورکستان بیلرینگ مزین و بیوک خانلرنده کوردگم ، تیمر کبی قاتی خشتلر و غایتده گوزل هم نفیس نقشلر، خطاطلرنگ ماتور یازمه لری بنم خاطرمدن اصلا چقما به چقدر .

هالله الوغ و مزین جامعلرده مگنرچه جاپان - چالمالرنک زور چچهک باغچه نرینه اوخشاب طرولری ، اطرافی حجره لر ایله نه یله ندرلگان مدرسه میدانلرینگ قر آن یادلاوچی قاریلر و متن بیکله وچی ملالر آوازلی ایله بزم قولاق لرغه نلله نیندی یات بر روحده گورله ب طورولری و بوندن باشقه عمومی اورنلری و بیوک میدانلری کوکلمنگ ایگ صاف آینه لرینه مرکوز بولوب قالغان و بنی دائما نلله نیندی حس و خیال لرگه توشرگان موثر حیات صحیفه لریدر . بیگره کده رمضان شریف مناسبتی ایله قورالغان قاشا بازارلری ، غلبه لک طویلری ، کوره ش میدانلرنده سید بطالاردن ده یوغاری بولورغه امطوب ، کوکره ک کوروب یورگان پهلوانلری ، عظمت و شوکت لرینه غورلانوب بتون دنیانی لاشی قیدی آستنده قالدیرغان کبی مولد النبی رسملرنده اولطورغان اعلملری ینه بلمم نلری ، بنم نظرمده ایگ صاف و پارلاق صانالغان حیات کوزگولری ایدی .

کیگ بر اورن ، اطرافی غیر منتظم و صاری بالچقدن معمول اوافق خانلر ایله اورالغان ، اورتاده زور حوض ، آنک اطرافی یاشل آغاچلر ایله طولغان ، آلارنگ آرلرنده ختفه کبی نورلانوب طورغان زور-زور گیلر یابولی بیک کیگ سویلر و عادتدن طش زور صموارلر کورنه ، اورته ده آجق باشلی و بالان آیاقلی اوزون ، آق کولمه کلر کیگان صموارچیلرنگ آشغوب آرلی بیرلی یورولرندن باشقه جان ایسه سی کورلمی ، تیک بر یاقدن چیتدنره ک نیندیدر بر ولی نگ بیک مهابتلی زور تر به سی گنه کورنوب طور ایدی .

مونده حاضر بیک طنلق و بوشلق بولسه ده کیچه گنه نلی مگنرچه خلق طولوب توریلری موزیقه لر چالغانلر ، توری های هولر ایله کیف صفاقوروب اولطرغانلر ایدی . مونه بو اورن تورکستان نگ الوغ بر میدانی ایدی . رمضان مناسبتی ایله مونده هر کیچ تیاتر ایشکلری آچلا ، خلق تراویجلر نده اوقوب بتورماسدن نلک بتون

تروب اوزلی بالچق صلاودن حاصل بولغان عادی خانلر آره سندده (محترم قارلرم! عضو ایدگنر . بو جمله لر نی یازغانده اوشبو شعر خاطرگه کیلدی) :

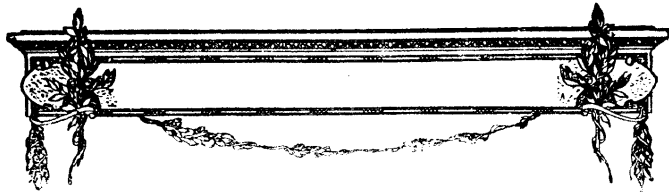
(دیار اسلامی کردم طولوغ ویرانه لر کوردم)

(دیار کفری کردم خانلر کاشانه لر کوردم)

(ضیا پاشا)

تورکستان نگ ایگ مکمل اصول معمارین و آنده غی نقاشلرینگ ایگ بلند سویه بن تجسم ایتدره طورغان آثار اسلامییه شبهه سز آنده غی مسجدلر و مدرسه لر و بورونده انشاء ایتاب قالغان تر به لر ، قبه لر در . تورکستانده بیوک و عمومی مؤسسه لر اقلیم و هواغه و آنده غی معیشت گه قاراب ایسکی شرق استیاندده «ستون» . «وجه» اصوللری ایله مخصوص بر توری پلانده انشاء ایتگانلر . جای فصلی آنده بیک اوزون موسم بولوب اوزینگ اسسیلگی و اوزونلغی ایله یلنگ باشقه موسملرینه غلبه ایتگانگه آنده غی بنار عموما جای و قش موسملرینه خاص ایکی دائره گه آیرلار . قش ایچون هر طرفی یاق ، یلتونی قابل خانلر بولغان کبی یاز ایچون تاملر (توبه لر) آستینه آنغان ستونلی ایوانلر ، بالخانلر ؛ یاشل آغاچلر آره سینه یا که آقار صولر اوستلرینه و ساحلرینه قورلغان سویلر (سه کی لر) بار . جای کونی تورکستانلی بنا اچنده طورمی . آنک جایگی حیاتی آجق هواده ، یا که سویلرده و ایوانلرده در . ایوانلر خصوصاً بعض جامعلرنگ ایوانلری و آلارنگ توشه ملری توری آجق مایلی بویولر ، چلتدرلی لوحه لر و گوزل طاشلر ایله اول قدر زینتلمشدرکه آلارغه کوزی توشکان کشینگ تأثر و حیرتی کوگندن بتون اوی و فکترلر چغاروب هیچ قیمدایمیچه توگاب قاراب طوررغه مجبور ایتدر .

تورکستان نقشلر کورگان کشی ، فکر جهتدن نیندی توبن بولسه ده آرده غی نقاشتی آ کچی آلا و نقاشلر طرفندن کورساتلگان غیرت و مهارتنگ بلندگینه قناعت حاصل ایتدر . واقعا بیوک دائره لرده ، مثلاً : جامعلرده ، مدرسه لرده و ثروت اهللرنگ خانلرنده بعضا فوق العاده نفیس و مزین اوطه لر و ایوانلر کوررگه طوغری کیلنه در . بو کونگی اروپا نقشلری نفاست و گوزه للیکده بیک بلند بولسه لرده مخصوص قاعده و قوراللر تحتده اشله گانلکدن آغر خدمتلرگه و اوزون مدتلرگه احتیاج توشمی قالا . اما تورکستانلی نقاشلرنگ بیک اوزون مدتلر کمال شوق ایله بر اورنده قازنوب یالغوز بیش بارماقلری و فطری بولغان قابلیت و مهارت لری سایه سندده گنه شوندی نفیس اثرلر چغارولری آلارنگ بو خصوصه غی مراق و استعدادلر آجق کورساته در . عمارت بولنده آلارنگ بیگره کده تقدیر ایتلورلک خاصیت لری دیوارلر

تورک - تاتار تاریخی

(باشی ۱۳ نچی عددده)

سوز طوغری کیلگاندە مؤلفنیک ماغول و تورکلر نیک نسل یاغندن بر برینه مناسبتلرینه قاراشینه ده بر آز توقاب کیتیک. معلومکه، آترا پالوویا عالمیری ماغوللار ایله قرغز و یاقوت، نوغای و باشقه تورک خلقلرنده کوبچیلک آراسنده باش و تهن سویه کلرینیک - چهچنیک و تهن تبریسینیک توزلشی یاغندن آرما تابمیلر. شول اوق خلقلرنیک مدنیت یاغندن بروک باشقه تورغانلرنیک جولای، اوشانو و عادتلرنیک بردهی دییه رلنیک یاقن بولوی کوریلە. ماغوللر آراسنده ده، قرغز، باشقردحتی آناطولی تورکلری آراسنده اوچراغان سویاکار اوچریلر. لسان عالمیرینیک تفتیشلری تل یاغندن باشقه تورک تللرینه اورال - آلتای تللری آراسنده ایگ یاقنی ماغول تلی ایکانن کورسه تەلر. (آبەل رەموزا، کاسترن و باشقلرنیک اثرلری قارالسون) ماغول شیوه سنده. تورک شیوه لرنده بیک یاخشی بلگان عالمیرده سوزلرنیک توب (корень) لرینی تیکشرگاندە بو اصل ماغولچە، بو اصل تورکچە دیب آبرو ممکن توکل درجه سنده دیب قاریلار (کاناتنیک «اوریاقت» لر تلی توغری سنده غی بویوک اثری قارالسون). وینکار، رامسته وت لرنیک سوکغنی تفتیشلری الکده ماغولچە غنە مخصوص دیب صائالغان بعض توبلرنیک، تورکچەده بولغان توبلردن اوک بولغانلغن کورسه تدیلر. متخصصلر، بو تللرنیک صرف ونحو یاقلرنندن دە توزلشی بردهی بولونینی سوبیلر. ۱۲ نچی عصردن مقدم حاضرگی ماغول خلقلینیک و آنک تلینیک بولووی دە ئەلی اوشانچلی دلیللر برله اثبات ایتولگان بر مسئله توکل. امور منصلبندن کیلوب ۱۱-۱۲ نچی عصرلرده شمالی قطابینی راحتسز ایتکان، مانجور خلقلرنندن بولغان مان - غو برله چیکگیز خان ماغول (مان - غو) لری، بر بریلە باشقه درلر؛ سوکغیلر مانغو (ماغول) اسمینی چیکگیز قان بولغاچقنە و سیاسی عرضلر بوینچە غنە قبول ایتکانلر (۱) و بو یاگا اسملی خلقلنیک توبینە کوبسنچە قونفر (قونفرات)، کیرەی (کرایت)، ساقیز (نایمان)،

شهرنی تتره توب موزیقلر اوینالا، قروسیللر ئەیلەنە باشلیدر. افطار وقتی دە اوتمی بو میداننیک یاق باقده غی دربازە (قابقا) لرندن آغلوب خلق کرە، هر صنف تورکوم تورکوم باروب زور - زور سویه لرنی اشغال ایتلر. آندە تیاتر اوپونلری، موندە قورای طاوشلری، ایکنچی بر بیردە قاریلرنیک موکلانوب ئەیتکان قصیدە لری، قمز خانەلری، موقت آجالغان تورلی کیتلرنیک قزغان سودالری ینە موندە جریان ایتکان مگ تورلی حال واشلرنیک برگە قوشوللری هواغە ئللە نیندی طاوشلر چغارا، تا سحر وقتی یتوب تاملردە نقرەلر اورلغانغە چە موندە غی اشلر قزغاندن قزا بارادر. موندی میدانلردە چیتدن قاراب طوروجیغە بیک عجیب منظرلەر، میداننیک هر نقطه سنده غی تورلی قیلانشلر، حال و حرکتلر آچق کورنوب طورغانغە جیت طورمش ایله یاقندن طانوشورغە تلە وچیلر ایچون جانلی موزە اورنن طوتادر. بو صحنە لردن کوروب بیک کوب یاگنی نەرسەلر اویره نورگە ممکن بولغان کبی طولماغان اورنلرنی ضولترو ایچون دە بیک کوب فائده لری تیه در. سیاحتا تورکستانغە باروچیلرنیک دقتلرینی شوندی عمومی اورنلرغە، تورکستان نیک زور دائرە لرینە بویوک میدانلرینە جلب ایتەمز. مونه شولدر آندە غی حیات دینگزینیک دولقلانوب یاتقان کیک و موکلی کورنشلری. شولدر اول تیرەن طورمشلرنی اوتە کورساتە طورغان مؤثر حیات لوحە لری.

(آخری بار) ع. رۇف مظفر - «زویەز باشی».

شعر:

رسمک

بز ایکاو آیرلوق ایندی اما رسمک بار همان،
مین آنی صاقلم یورەک تیکان بیرمدە هر زمان!
کوکلمە کیلسە سینک برله ایکاو بولغان چاغم،
جایگی نورلار تیک سینک کولگان و یامایغان چاغک:
شول وقت جانم رضاسز موکلانوب کیتسە اگر.
یەش یورەک یەشرنگنە یانسا عذابانسا اگر:
تیک منە شول جاقنی رسمکنی آلوب باقغاچقنا.
یغلاسام طویغینە شوندن سوک جانم طنا.

عالمجان آتچورین العارفی.

۱) Труды Вост. Отд. Р. Арх общ. IV نچی جلدندە
واسیلیف ک اثری و «مەخون» نیک ترجمەسی؛ اشپیدت، ک، ماغول
وقمە نیوسی اسساننغ چەچەرنی نیمەسچەگە ترجمەسی (ییتر ۱۸۲۹)
و «چیکگیز یورتینیک باشرن تاریخی» دیگان اثر قارالسون. ع.

صول باغندهغی خلقلر، همان بر توبدن، بر نسلدن کیلگان خلق بولووی ممکن، لکن بو نسل بو اصل آلاز اویلاغانچه «ماغول» توگل، «تورک» در، «ماغول» اوزی ده شول اصلدن بر بولک گنه در. بولای قاراغانده، قطای مؤرخلرینک فکری برله مسلمان مؤرخلرینک فکری برگه کیله لر. چونکه مسلمان مؤرخلری ده بو طرفلر ده تورغان اوغز، اویغور، قرغز، تاتار و ماغوللرنی همه سینی بر اصلدن «تورک» دن تارالغان دیوب صاینلر. ماغول خانلری سرایلر نده بولغان رسنی مؤرخلر ده، تاریخلر نده ماغوللرنی تورک قبیللر ندن برسی ایئوبکنه تاینلر (۱). چیکگز نسلندن بولغان مؤرخ ابو الغازی بهادر خان «تاریخ شجره تورک» نده ماغوللر، تورکلرنک بر قسمی گنه بولوینی تأکید ایته. بز قولمزغه توشکان، باشقه فارسی، عربی و چغتایچه اثرلر ده موکا قارشی بولغان بر فکر اوچر اتمادق.

بز، موند کیتورلگن دلایلر نک ۱۹ نچی عصر نک صوگنی یارتیسنده اروپا علماسی آراسنده مشهور بولوب کیتکان تورک برله ماغولنی آیرو و ماغول (مانغول) نی، فین، قطای، یاپون و تورک کبی صاری جنسده گی توب اصللر آراسینه کرتو، دعواسیله تنقید برله قاراو ایچون بتهرلک دیب اویلاذغمز کبی، ماغولنی تورکنک بر فرعی گنه توگل دیوچیلرنک فنی اساسلردن چقغان شبهه سز دلایلری بولماغان مدتده، اسلام مؤرخلرینک ده، قطای مؤرخلرینک ده قاراشلرینه توغری کیلگان و یوغاریده کورسه تولگان اساسلری بولغان ماغولنی تورکنک فرعی دیوب تانو اساسینی ناشلارغه احتیاج یوق دیوب بله مز.

زکی افندی ایسه اثرنده ماغول برله تورکلرنی بشونله ییروب قویا (ص ۲، ۴، ۵۴ وغیرلر) حتی تزگانده تورک، مانجور، ماغول دیوب صاناب (ص ۳۱) مانجورلرنی اورتا آرادهغی بر ملت ایئوب کورسه ته. بو قاراش غرب آثارنده صوگنی وقتقه قدر مشهور قاراش بولغانه، زکی افندی بو قاراشقه قوشیلووی ایچون، پیلگولی، عیبهلرگه ممکن توگل؛ لکن بو آغمنی اختیار و قبول ایسه مؤلف، اثرنده باشدن آتتقه قدر شول بولدن باررغه تیوش ایدی. اثرده ایسه بو کورنمی. اول ماغوللرنی تورک- تاتارلردن آیرم، آنلرغه یات ملت دیوب قازی؛ لکن اوزی «تورک- تاتار تاریخی» دیوب اسمله نگان کتایینک اوچدن ایکی اولوشینی ماغوللر شوکتی دوریه حصر ایته و بو دور توغریسنده: «بو دور تورک

تاتار، جلایر، اوکئی (اوگوت)، اویغورلر کبی اصلی تورک بولغان (۱) ایلمینتلر بولسه ده، آراغه مانجور ایلمینتلری و بر یقدر قطای ایلمینتلری (اسیرلر) ده کرگانگه قوشمادن حاصل بولغان یا کا خلقتک تلینه آلارده تأثیر ایئکانلر. مانجورلر شرقی تورکلر و قطایلر آراسنده بون- بوردن قز آلوب قز بیروب طورولار بولغانی، بر اروغ ایکنچی اروغدن بولغان عائله لرنی حتی کورهک اروغلرنی بوتونی برله اسیر ایئوب آلوب کیتولر بولغانی کورسه تهلر. پیلگولی بو یوتولار هر ایکی طرفنک تلینه ده تأثیر سز قالماغان. چیکگز و بالالری دورنده بالقصد تورلی اروغ خلقلر ندن اویوشدرلوب یاصلانغان عسکر بولکلری، عموماً چیکگزیلر دوری ییری تورک قبیللری برله شمالدن و شرقدن کیلگان مانجور قبیللرنی بربریله قاتشدوغان، بوتانغان. شولای ایئوب حاضرگی مانغولیه ایچون عمومی رهک برتل میدانغه کیلگان بولسه کیرهک. ایسکی قطای تاریخلری اوزلرینک شمالنده برسی تاولارنک اوکباغندهغی مانجورلر. ایکنچی تاولارنک صول باغندهغی غلق؛ طاونک اوکباغنده ده، صول باغنده ده همان بروک خلقلرنک آلماشوب طورولرینی کورسه تهلر، ماغوللرنی ده شول اوق توبدن و خلقدن دیلر (۲). سینالوغ و مانغولالوغ لردن، یا کینف، اشمیدت و باشقلر، ۱۹ نچی عصر نک برنچی یارمنده، شول اساس بویچه موند بولوب اوتکان خلقلرنک (خونتو توکیو و اویغورلارنک) همه سینک ماغولدن بولوینی دعا ایئدیله. لکن، اویغورچه یازولار، و «قوداتقوبلیک» نک تابلووی اویغورلرنک «تورک» دن بولوینی کورسه تیلر (حاضرده تورکلکلرینی بر درجه یوغالتقان اویغورلر بولسه ده بولرنک تورلی تأثیرلر آستنده غنه اوزرگانلکلری کورندی). اورخون یازولرینک تابلووی توکیولرنک تورک ایکانلکلری و «توکیو» سوزی اوزی «تورک» دیگان سوزنک قطای حرفلری برله گنه یازغانی ایکانن کورسه تیلر. خونولرده تورکلرنک باباری بولوینی غرب عالملری قبول ایئدیله (۳). یا کینف و اشمیدت لرنک فکریلری یالغش بولوب چغوی، قطای تاریخلرنده گی اساسنک یالغش بولغان کورسه تمیلر، تیک بو عالملرنک قطای تاریخلری سوزینه یالغش معنا بیرگانرینی گنه کورسه تهلر. قطای مؤرخلرنده کورسه تلگانچه، چندانده، تاولرنک

(۱) بو خلقلرنک توب تورکدن بولولرینی اسلام مؤرخلری سوبیلر؛ هووبرت، آریستف کبی عالملر اثبات ایله لر، اورخون یازولری کورسه تهلر، بولارنی قطای مؤرخلری شاتو توکیو (دالا تورکلری) ندن صاینلر. ع. ۲ یا کینف نک ایسکی قطای اثرلردن جوب ترجمه ایئکان «اورتا آریاده تورغان خلقلر توغریسندهغی خبرلر» دیگان اثرینک مقدمه سی فالالسون. ع ش.

(۳) خونولرنک اصللری توغریسنده اینوسترانسیف نک یوغاریده مذکور اثری قارالسون. باشقلرنک اصلاری حقتده «ژوبوا استارینا» (۱۹۰۴) ده آریستیف اثری قارالسون

(۱) فضل الله «رشید الدین نک» «جامع التواریخ» قه مدخلی، علاء الدین جوینی نک «تاریخ جهانکشای» بیرخانوندنک «رؤظه الصفا»؛ خاوند امیرنک «حبیب السیر» دیگان اثرلری وغیرلرنک همه سنده بو مسئله گه قاراشی بر تورلیدر.

بولوب بو واقعه ايچون اون يلقى بوش اورن يوقدر. (۵) مەن خون بر سياخ قته بولدغندن آنک تاريخ قه عائد سوزلى باشقه لرغه خلاف بولماغانده و آنلر طرفدن ده تا كيد ايتولگانده گنه قبول ايتلورگه تيوش. شوندى سبيلردن بولسه كيرهك، دوسون، هامير، هوووروت كې غرب مؤرخلرى مەن خوتسك بو سوزىنى قبول ايتمه گانلر. زكى افندينگ بو سوزنى نى اوچونگنه قبول ايتوينى بربله آمادق.

(۷) مؤلف: «۱۲۰۰ نچى يللارغه قدر اول (چيگگن) بايقال كولى اطراندهغى اورخون اونون بوينداغى همه قيله لرني جىدى» دى (ص ۳۳). تاريخ ايسه چيگگرنك بو وقتقه قدر اونون بويندهغى قيله لرني گنه خيغان كورسه ته. مؤلف اوزى ده بوغاريدە كورسه تلگان اورنلرده تورغان، كرايت، نايمان و غيرلرنك ۱۲۰۰ نچى يلدن بايتاق صوگ قوشلغانلرن يازا (ص ۳۳ و ۳۴).

(۸) چيگگيز عصرنده خوارزم مملكتنده «خوارزمشاه اسمنده باشده خليفه نك واليسى بولوب ده صوگندن آگا قارشوب استقلال اعلان ايتكان بر نسل اداره ايتە ايدى» ديولگان. (ص ۳۸) تاريخ ايسه بونى كورسه تىمى. خوارزمشاهلرنك توب بابارى آتوش سلجوق ايرلرندن ييلگه تكين نك ساتوب آغان قولى بولغان صوگراق مونك بالالرى توركستانده اورناشقانلر. استقلال اعلان ايتودن الك ايسه محمدنك باباسى آتسزدن باشلاب قارا قىطاي گور خانلرى قولى آستده آلارنك والى بولوب تورغانلر. گور خانلرنك قوتلرى كيموگك، خوارزم شاه محمد وقتده غنه اختلال چغاروب استقلال كسب ايتكانلر. ديمك، بر وقتده ده محمدنك بابالرى خليفه نك والى بولماغانلر (۱).

(۹) قانقلىلر چيگگيز كيلگان وقتده خوارزمشاه غه «يك مطيع» لر ايدى. ديولگان (ص ۳۹) تاريخ بو وقتده قانقلىلر برله خوارزمشاه محمد آراسى بوزق بولوينى كورسه ته (۲). سمرقنده قانقلىلرنك بر يولى قرق مكله ب اوز اختيارلرى برله چيگگيزگه بيرلگانلرن مؤلف اوزى ده شول اوق صحيفه ده يازا.

و جوينى چيگگرنك آنا تلندن باشقه تلى بلمهونى آچق يازالر. (۴) چيگگرنك تون حياتى دليللر برله ثابت واقعه لر برله طولى (۱) اول وقتدهغى بغداد خليفه سى ناصرالدين الله برله خوارزمشاه محمدنك آراسى باقى چاغندا خوارزم مسجدلنده خطبه ناصر اسمينه اوقلوب ده. آرالى بوزولغاچ خوارزمشاه باشقه برهونى خليفه اتوب اعلان ايتوى و خطبه نى آنك اسمينه اوقتا باشلاوى مسئله سى نك سياسى استقلالگه مناسبتى يوقدر.

(۲) قانقلىلر محمدنك اوگى آناسى ترگان قاتن طرفنده بولغانلر. شيخ مجدالدين بغدادى نى تهمت ايله اواتر تكاندن صوگ ترگان قاتن برله محمدنك آراسى بوزولغان؛ قانقلىلر ده شوندى صوگ معمد كه قرن قارى باشلاغانلر.

خلقى حياتنده ايگ ماتور بر دور حسابلانا. بو دورده كى حياتنده توروك خلقى چيگسز زور قوزغالشار ياصاب اوزينگ كم ايكانن دياغه ينه آچقراق طاتدى... «تورك خلقى بو وقت اوزىنى بيرنك ايگ كوب اولوشينه هم بير يوزنده كى كوب ملتگره چن معناسى برله خواجه بولوب طورغانن، اوزينك مى حياتى، مى كوچى برله تركلك ايتە آلا طورغان بر طوطوش ايكانن آچق كوردى... دى. (ص ۸۲-۸۳) بو سوزلر، كورشى كيلنى پشركان بوتقه برله ماقتانو بولوبراق چغالار.

اگر مؤلف بوغاريدە ئەيتكانچە، ماغوللرنى توركارگه يات خلق ديب قاراسا، آلارنك تسلط دورىنى توركار اوچون شوكت دورى ديب توگك. توشكونك دورى ديوب قارارغه تيوش ايدى و توركارنك ايگ زور شوكت دورلرى ايتوب هون، تورك (توكيو) اويغور حكومتلرينك زمانلورى سانالورغه تيوش و كتابده ايگ كوب اورن شولارغه بيرلورگه تيوش ايدى. «ماغوللر شوكتى دورى» ديگان بولكده كى كوزگه بهرلگان. اثرنك عمومى آغشى اوچون اهميتلى بولغان بعض خطلرنى ده كورسه توب كيتك:

(۶) مؤلف: «قطايداغى ايمپراتور نسلى، تيموچين نك صاقسزلندن فائده لانبونى اسير ايتوب آلى، تيموچين آندە اون يلاب عمر ايتدى» دى (ص ۳۳). درست، مەن خون ديگان بر قىطاي سياحى شوندى بر خبر يازا (۱). لىكن رسمى قىطاي تاريخلرندە بو توغريده هيچ نرسه اولمادغى كې فارس و عرب مؤرخلرندە موندى خبر كورغى؛ (۲) بتولەى ديه رلك چيگگيزنك مانغولده كى حياتينه خصر ايتولگان «آلان توپچى» و «سانايچە چەن» كې ماغول وقعه نويسلرى، چيگگرنك باشندن اوتكان همه باشقه چيتونلكلرگه توقابده بو توغريده هيچ نرسه يازماغانلر. «چيگگيز يورتينك ياشرن تاريخى» نده ده بو توغريده بر خبرده يوق (۳).

(۳) مەن خون ئەيتكانچە قىطايلر آراسنده ۱۰ يلدن آرتق قالو چيگگيزنك طبيعته تاثير ايتەرگه، هيچ بولماغانده چيگگيز بو وقت اجنده قىطايچە سويله شورگه اويره نرگه تيوش ايدى. لىكن چيگگيز حياتينك دوامى بونلرنى كورسه تيميلر. رشيدالدين وجوينى چيگگيزنك آنا تلندن باشقه تلى بلمهونى يازالر. (۴) چيگگيزنك تون حياتى دليللر برله ثابت واقعه لر برله طولى

1) Труды Вост. Р. Арх общ. т. IV, стр. 218.

(۲) بو صوگفى اثرنك بالادى طرفدن روسچە غه ترجمەسى «Труды Пекинской Мессин» نك ۴ نچى جلدنده باصلغان.

۳ ابن لائيز. الكامل جلد ۱۰ ص ۱۸۲. علاالدين جوينى «تاريخ جهانگشاي». «بارتولد» «ماغول دورنده توركستان» جلد ۲ ص

تزلنگان آلماش زیتلر توسلیسز» (ص ۳۵) «مینک باشمه توشکان آورلقلار» (ص ۳۶) «مینک آرقامدهغی قابرغالارم» (ص ۴۳) و باشقه شوندی جمله لرده یاکی ادبیاتمزده مقبول و معروف «مینم» سوزی اورنینه «مینک» استعمال ایتلوونی چقتایچهغه ایبرو (آرخاییزم) می، باشقردهغه ایبرو (پرووینسیالیزم) می دیدرگه آبراب قالدق.

یوغاریدهغی جمله لری «مینک» دیگان سوزلر بوتونله بیگه توشرلوب قالدیرلسدهده جمله لرننگ تانارچه لئی آرتوب، ترجه لگی یوغالاغنه توشه و مثالغه ضرر کیلمی یوغای.

حاضرگه شول قدر برله تمام ایشیک. ییلگولی هر اثرننگ یاخشی یاغی ده، یتشمه گان یاغی ده بولا. تاریخ یازو ییگل اثر توگل. خصوصاً، بز تورک خلقلرننگ تاریخی باشقهلر قینه قاراغاندهده اشله نمه گانرک بولووی، بو یولده خدمتی تاغنده آورلاشدره توشه. زکی افندیننگ اثری کورسه تلگان یتشسزلکلری برله آغاندهده، مکتبلر من ایچونده. عموماً تاریخ برله شغلله نوچیلر من اوچونده بهاسز و قدرلی بر اثردر. مونده بعض یتوشسزلکلری کورسه تاسهده، آلاز اثرننگ اهمیتی توشوررگه تیوش توگل. اثرلرننگ کوبره گنده، آندی یتوشسزلکلر مونده کورسه تلگانچه کچکنه عددلرگه گنه صیمیلر؛ آنلرننگ خطالرنی کورسه تورگه کرشسه ک بوتون اثرنی یا گدن یازوب چغارغه کبره بولا. تانار مطبوعاتنده، تاریخدن یازلغان اثرلر اچنده آیدیلرده یوق توگلدر. همه تاریخ مجلرینه و تاریخ معلملرینه اثرنی توصیه ایتوب، مؤلفینه اثری اوچون تشکر ایتمز، ملی تاریخمز باینده تاغن جدی اثرلر کوتوب قلامز.

عالم جان شرف. آقسو- ۲ ایون ۱۹۱۶یل.

عموماً، چیکگزنگ تورکستان سفرینه ۴-۵ صحیفه بیرلویده ماغوللر شوکتی اوچون اهمیتی آندن کیم بولماغان قطلای سفرینه یارنی صحیفهده بیرلماغان.

۱۰) قازان خانلغی ننگ تاریخی باشقهواق خانلقلر آراسینهغنه کرتیلوب آیرم توقتالماغان. بوتون قازان خانلغینه باشقهلر آراستهده بر نیچه یول بیرلوب شوکت برله گنه اوتلگان. اثرگه فنی بر اثر دیب فنی نقطه دنغنه قاراغانده مؤلفنگ بو ایشینی بر درجه سکوت ایله اوتهرگه ممکن بولسدهده، ملی نقطه دن کوز آلدنده طوتوب یازلووی تیوش بولغان بر درسکک اوچون عبیدن صانالورغه تیوشدر.

۱۱) اثرده قاراب بترمه و دن کیلگان بالغش لرده یش اوچریلار. مثلاً: ماجارلر بر بیرده «فین» لردن. بر یرده «تورک» قیلهلر نندن (ص ۲۵)، بر یرده هم تورکلرگه هم فینلرگه آیرم بر اصل ایتوب تلقین ایتله؛ اثرننگ ۲ نچی صحیفه سنده وینگر و ماجارلرنی بر برینه باشقه ایکی خلق دیوب آکلارغه ممکن (درستی بو ایکی اسم «اوغر- فین» لردن بولغان بروک خلقنگ ایکی اسمیدر). کول، ته کین بر یرده (ص ۱۰) ییلگه قآتنگ آغاسی دیوب بر یرده (ص ۱۲) انیسی دیوب یورتیله. (درستی صوگنسیدر). چیکگزنگ ایکنچی اوغلی چقتای، اوچنچی اوغلی اوگدای در. (۳۶ نچی صحیفهده بالغش ترتیبه قوبلغان) ۳۷ نچی صحیفهده گی «تورک- ماغول عسکری قام صوغش کیومنده» دیگان رسم نه یوزی، نه ته نی، نهده کیوملری برله تورک عسکری ده، ماغول عسکری ده توگلدر. اثرننگ هر یتنده دیهرلک ۶-۷ مطبعه خطاسی بولویده اثرننگ کورکنی یباره. اثرده باشدن آققینه قدر بر املا صافلانوب بارنماغان.

۱۲) اثرننگ تلی ماتور توگلگی، ایلمسز و یالغز نوزولگان جمله لرننگ بایتاق اوچراوی ده سکوت ایله اوزیلورغه تیوش توگلدر. اثرده: «شوندای دشمان کشیلر، قیلهلر، تیموچین گه آتاسینک، بابالارینک دولتن قایتاروب آلورغه قیونلق (؟) بیردیله» (ص ۳۳) «حرام بولغان اشلرنی (؟) استعمالدن خلقن بیک نق طیدی» .. «چیکگیز فقط شامانی مذهبنده طوردی، مملکت هم فتوحات (؟) هیچ بر دینی نیت طوتمادی. تیمور ایسه شامانلق (مجوسیلک) اوستینه (؟) بیک نق مسلمان ایدی» (ص ۷۵) کبی سه یرگنه جمله ومضالر، «اول اوزی کوچمه ترکلکنی بیک یاراتا، خلقینگ شول کوچمه معیشته بولولاری برله برگه علم و هنزده شب هم بای بولوون تلهدی» (ص ۴۴) جمله سنده گی کبی صحیفهلرنی بالغش استعمال ایتولرده اوچریلر.

اثرده «ای سز! مینک عسکرم! سز مینک که به چنگ اوستینه

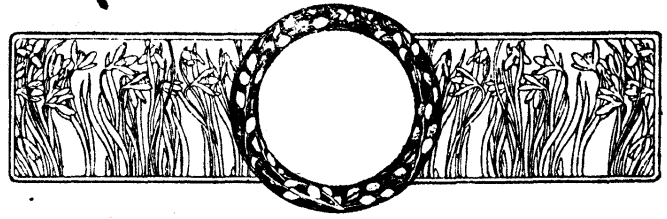
شعر:

آنی ...

نیگه کوردم آنی، نیک طانشدم؟ ..
باش یوره گم حاضر اوط یانا.
آنک صارتن کون تون کوزلرمدن
توقتالمنیچه قانلی باش آغا ..
یراق قالدی میندن ثلله قابیده
ایندی کورمه م آنی عمرگه
اونوتمام تیک یازغان خاطرهن،
آلوب کرم برگه قبرگه

«توکه»

ملى مسئله لوزم تيره سنده

سوگنى وقتده قازاق هم تاتار مطبوعاتنده، افكار عموميه نك دقتيني اوزينه جلب ايتكان نرسه «تل» حقتده غى لزومسز ملاحظه لردر.

سلي صورتده گنه ميدان مذا كره كه صالنگان بو مسئله نك موفقيت طابا آلميجه اولگيلرى نژندن كيتوب كوزدن يوغالاچني يلدگولى ايدى. واقعا حاضر اولگي قزولغيني يوغالتدى ايدى. شولاي بولسه ده اوشبو واقعه مناسيتي برله قازاق بلهن تاتار خلقينك بر برسيه نيندى قاراشده ايكانلكلرى بولارنك اوز آرا دوستانا مناسبتده بولولرى اوچون نى نرسه لازم ايكانلكي بر درجه آكلاشدى.

تاتار ياشلرينك، بالنسبه او قوغان صنفلر نك مليت دعواسي ايله قوزغاتقان بو مسئله لرى قازاقستانده اوزينه زمين حاضري المادى. بلكه آلا رغه بيك نق تاثير ايتوب اوزلرينك ناراضيلق لرينى مطبوعات يوزينه چغارديلر.

بو طوغر يده البته هر ايكي طرف بر - برسن آكلاب يتكره الماديلر. شونلقدن بعض بر كوگلسزلكلر باش كوتيره يازوب قويدى. موندى مسئله نى قوزغاتقان وقت هر ايكي طرف بر - برسنيك احوالينه واقف بولورغه تيوش ايدى. بزده ايسه «بر - بر كشي طانو» ديگان شعار يوق. بو كونگه قدرلى بز تورك بالالرى بر - بر مزننى همان آكلاب يتكره الميمز. قازاق خلقينه بر درجه ياقن طورغان اورنبورغ مطبوعاتى غنه بو حقدده بعض بر نرسه لرى يازسه لرده باشقه بيرده كيلرمز بتونلاي خبرسز ياشيلر. اوقا، قازان ياقلر نده غى تاتار لرى آراسنده قازاق خلقى بتونلهي مبهم بولوب آلا ر حقتده ايمش - ميمش خبرلر كنه يعنى هر تورلى ماصال لر غنه سويليلر. حتى آلا ر «قازاق» ديب نه تيميجه نى سيبندى «قرغز» ديب كنه يورته لر. خالبوكه قازاق ايله قرغز آراسنده آيرما بولوب قرغز لرى قازاق لر غنه نسبتاً آز چيلاق تشكيل ايتلر. قازاق لرنك بزنگ روسيه حكومتينه تابع بولغانلرى تخمينا سيكر ميليون حساب قيلولوب قاطيغه قازاق لرى ده آز توكل. بو خلق موگا قدرلى طبيعتنك اير كنجي لگندن فايده لانوب، ايكي - چيكي بولماغان كيگ جابلا ولرده راحتله نوب كوچوب يورگانلر

و هيچ بر چيت ملت لرى ايله آلا شميجه نيجه عصر لرى مستقل تركل ك ايتره كه طوغرى كيلديگندن مى تل، مى غنه لر نى ده باشقه تورك ملت لرينه قاراغانده صا قلا نقراب كيلگانلر. منه شوشى قدرلى كوب و اوزلرينه مخصوص ادبياتكه مالك بولغان بر قوم ايله حسابلاشقانده ايگ اول آلارنك احوال روحيه لر نيه جدى صورتده اطلاع كسب ايتره كه تيوش و شوگا قاراب فكر يور تور كه كيره ك ايدى. يوقسه بو كون قلم تيره تكان افندي لرمز كبي يوغاريدن غنه قچقرساق و هر نرسه نى اوزمزنك بولنديغمز محيطه قاراب اولچسه كه آندن كوزله كان فايده چقماي اچنى معلومدر. بزنگ تاتار مطبوعاتنده بوگا قدرلى ده بيك كوب مسئله لرى ميدانغه چغوب بر آز شاو - شوغه حتى نه مسز قچقرش لر غه باروب ييتدى. لكن بره وى ده كوتكانچه حل قيلنمادى. تيك ياتدى ده قالدى. ايندى بو تل مسئله سى ده قوزغاتقان نرسه لرنك احتمال يوزده بر نچيسيدر.

حاضر كى مليت دورى حكم سور كان بر وقتده آندى مسئله نى قوزغاتو ايچون اوزمزه سياسى، ادبى و اقتصادى بر قوت بولوب شوشى جهتن آلا رغه تاثير اجرا قيلورغه كيره ك ايدى. خالبوكه بو اوچ نرسه نك بره وى ده بزده طابلمى. بتون توركستان، قازاقستان قطعه لر نيه طارالغان سودا گر لرمز بار. بزده مليت طويغوسى قوتلى بولسه و همه مزنك كيله چك ايچون طوتقان اور تاقى بر بولمى بولسه منه شوشى سودا گر لرمز واسطه سى ايله ده كوب اش كور كان بولور ايدك. بيرلى خلقغه تاثير ايتو اورتمده نه ليگي سودا گر لرمز اوزلر وك شولا رغه يوتلوب بارلر. مونى شول بير ايله طاشلغى بولغان هر بر كشي اعتراف ايتسه كيره ك. بزنگ تاتار خلقى عجب يومشاق بر خلقدر. نيندى محظده ياشامه سون شوندى اوزينك بارلغيني كورسه ته آلمى اوزى متاثر بولورغه محكومدر. ايندى قازاق اچينه بالا او قوتو مقصدى ايله چققان تاتار شا كدرلرينى تل كده آلورغه يارامى. چونكه آلا ر موندى عمومى بر اشنى كوزه توب چقميلر. بيگره كه شخسى فايده لر نى آله كوره لر. آندن صوك آنده چققان شا كدرلرده موندى بر غايه املنى نزله وده اورنسزدر. چونكه كوبسى آندى بر اشنى تعقيب ايتو توكل حتى اوزينك تاتار لغيني ده جنلاب طانوب بتكره آلمدر. ايندى ادبيات جهتى ايله تاثير ايتوكه طاغى ده ممكن توكل. چونكه بزده نه لى اوزمزننى باشقه لر غه طاتورلق مكممل بر ادبيات طوغانى يوق. مطبوعات يوزنده كى اثر لرمز نك بعض بر قسمنى استثناً قيسه قالغانلرى همه سى ده فايده سز چوب - چاردر. بز نه لى درستى، تلمزنى اصلاح قيلوب املا مزننى عمومى بر قاعده تختينه ده حيا الميمز. هر بر يازو طانينان كشي اوزنچه يورى. بزكه نه ليگي تل برله شدر و كبي نزاغنى موجب بولا طورغان

تاتار خلقی ایک اول اوزبیک تاتارلغندن قاجوب «دین» بلن «ملیت» نی آیرمیچه اوزبیک «مسلمان» یاخود «توروک» من دیب ئەیتە. اوزبیک تاتارلغی ایله افتخار ایتەسی اورندە آندن حیرکەنەدر (۱). آلاردە ایسە قازاق قانلرینە شول قدرلی سکشکانکە آلاردە دین بلن ملیت کوبسینچە بر اورندە راق استعمال قیلنوب یوری وەر نرسەگە قازاقلغ، نقطە نظرندن غنە قازیلر. بر وقت کچکنە قازاق بالاسندن تاریخ اسلام درسندە: «محمد (علیه السلام) قایسی خلقتک پیغمبری» دیب صورالغان ایدی. شونده ئەلیگی بالا: «قازاق پیغمبری» دیب جواب بیردی. حتی آلاز اوزلرندن باشقە بر ملت کشیندە کالات کورسەر، منە بو کشی طاب قازاق ایکان دیب، آندەغی کالاتی دە اوزلرینە خصصر قیلاسیلری کیلەدر.

احوال اوشبو منوال اوزدە ایکان برەونک تلینە هجوم ایتوب تل برلەشدرەم دیگانتی قوبارغە کیرەدە آگا صرف قیلنە طورغان کوچنی باشقە اورنغە صرف قیلورغە تیوش. بزنگ ئەلی یشمەگان مسئلهلرمز بیک کوب. شول جملەدن املانی توزەتو، ابتدائی مکتبلرمزنی اصلاح قیلوب بر پروگرام آستینە آلو، معلم و معلملرمز نك مادی و معنوی جەتلرینی تأمین قیلو، آلاز اوچون جەبگی بوش وقتلرندە تجربە قورصلری آچوب تعلیم و تربیە قیینی اساسلی صورتدە اوقوتورغە - آلازنگ معلوما تیرینی کیسکیتورگە اجتهاد قیلو تیوش ایدی. شوشندی قنی قورصلر و مطبوعاتمزننگ شول حقدەغی رهبرلگی آرقاسندە معلم، معلملرمز بر - برسی ایله یاخشیراق صورتدە طانشوب اوزلرینک قول آستلرندەغی مکتبلرینی دە بر ترتیب دە رەك دوام ایتدروب آندەغی درس جدوللرینی بر طرزداراق آلوب باروب بو کونگە قدرلی صوزیلغان پروگرامسزاق بلاسندن بر درجە قوتلا آلورلر ایدی.

برنچی درجەده طورغان مسئلهلرمز کوز آندە ایکان عملگە

(۱) اوزلرینە «تاتار» اسمی تاغوب یوروچیلر نیندی خاصیتلری برلە افتخار ایتەچکار؟.. چنگیز نسلندن بولغان خانلر برلەمی. حالبوکە بو خانلرنک اوزلرینە «تاتار» اسمی آوغە رضا بولماولری بلکە مغول بولولری برلە افتخار قیلولری روایت ایتولەدر. سیاحلرنک خبرلرینی بر آگلاشماوغە حمل ایتوب چنگیز بالالرنک تاتار بولولرینی التزام ایتسەک بو تاتار خانلرنک نیندی کالاتلری بولدی؟ مدینتینی یورو، علم و معرفتینی سوندرو، نسللرنی هلاک ایتو. اللہ تعالی نك بنالرنی خراب قیلو بیک زور هنر بولماسە کیرەک. کلدا نیلر، آتوریلر، مصریلر و باشقە لردن نی قدر علمی اثرلر قالغان حالده تاتارلردن نیندی علمی اثر قالدی؟. تاتار کوسەگی برلە نیلی ایمگانگان اسلام دیاسی، یدییوزیل ایندی آیانینە باصا آلی اکثر اشوب یانادر. میلکوف اسمی برلە «بوغاز» سوزلری بریرینە نی روشدە متلازم بولسە، «بوغاز» سوزی ایشتلو برلە «میلکوف» و «میلکوف» سوزی ایشتلو برلە «بوغاز» سوزی خاطرگە توشسە «تاتار» برلە «تخریب» سوزلری دە بریرینە متلازملر. «تاتار بار برده خطر بار» دیگان سوزنک مناسی شوشی. «شورا».

نەرسەلرنی قوزغاتقانیچی، بر کون اول آشقدریلوننی تلەگان باشقە کیرەکلی مسئلهلرنی یولغە صالو لازم. تل مسئلهسندە عموماً توتقان یولمز بر بولوب مطبوعات هم مکتب واسطەسی ایله تلیمزنی اصلاح قیلورغە غیرت صرف ایتویومز تیوش. آدم بالاسینە ایک نق تأثیر ایتکان نەرسە زمان بولسە، ایکنجی درجەده تأثیر ایتکانی مکتب ایله مطبوعاتدر. تلیمزنی توزەتیک دیسەک شوشی یولغە طوتورغە، اوزکدە بولماغانلرینک مقابلینی ئەللە قایدەغی جیت تلردن ئزلەمیچە تورک تلینک تورلی تارماغندن طابارغە طرشو تیوش. منە شوشی وقت «تل» بر درجە صافلانور، چیتکە طارالوب بارغان تورلی شیولرنک بر مرکزگە رەك جیلوونینە سبب بولور. بوقسە حاضرگیچە معناسز رەوشدە بر تلنک اوستینە هجوم ایتو و شوننگ آرقاسندە تل برلەشدرو دیگان اوینی باشقەده کیتررگە یارامی. هر کمنگ آتاتی اوزینە عزیز و هر بری اوزینک عرف - عادت، تلینی اوستون کوروب شونی باشقە لردن بولماسقە تلەب اوز ایرکنچە یاشارگە طرشادر.

ایندی بو یول بولماغاج عمومی تل یاصاء ایچون هر بر شیوهدن فایده لانوب بیطرف بر صنعی «تل» باصارغە غنە قالادر. مونک ایسە بزگە طانی دە کیرەگی یوق. چونکە عمومی بر تلگە صوصاغان طائفە توبەن طبقە بولمیچە یوغار براق صنف بولاققدر. توبەن صنف اهالیگە آنک اوز تلی دە بیک جیتە. ایندی آکلی اوقوغان صنفلرمز اوچون بولسە عمومی بر تلسزده بیک ممکن، چونکە عموم تورک ادبیاتندن آرنغە خطی بولغان کشی هیچ بر واسطەسز بو شیولرنی آکلی آلا و اوزینک مرامینی ایفا ایتە بلەچک. زیرە بو شیولر بتونلە ی توشونمە سلیک بر - برندن آیریلوب کیتمە گانلر.

مثلاً اونچی نومیر «شورا» دە علی جان افندی تیرشقایوی طرفندن کیترلرگان مثاللر بار. آگا قایسی غنە تورک بالاسی دە توشونسە کیرەک. فقط آندە قازاق تلینە عائد بولغانی تاریخی بر قطعە بولدیغندن جملەلری دە جوالجغراق. فقط بو ضرر ایتەمی در. اول خلقی توشنمەسە توشنمەس. آلاز آنی توکل اوز مطبوعاتنک دە کوبسینی آکلاب بتره المیلر. اش آلازغە قاراب یورنامی، ئەلیگی آکلی طائفەگە نسبتاً سوبلەنەدر.

تل مسئلهسینی قوزغاتقان افندیلر اگرده قازاق اچینە چغوب بر آز طورسەر ایدی، آلازنگ اوزتلرینە، اوز ملی عنضەلرینە نی درجەده صلابتی ایکانلکلرینی کوروب طاك قالورلر و اوزلرینک فکرلرینی بر آز تعدیل قیلورغە مجبور بولورلر ایدی. قازاق خلقی بولای طورغاندە اوز آرا نزاعلاشوب وقت اوزدرسە لردە جیتدن بر قارا کوچ هجوم ایتە باشلاسە همەسی برگە اوقاشا آللر. بزنگ

قویلووی ممکن بولماغان عمومی تل مسئله سینی قوزغاتو بتولمهی عبث بر خدمت بولوب طابلاجق در .
فاتح سلیمان . «ایبه» .

زکات حقندهنی مقاله مناسبتی برله

VI

حاجی احمد افندی سؤالینه جواب اوله رق اییده شم ذا کر افدینک اوزون مقاله سی «شورا» ده باصلوب چقدی . مین بو مقاله نی ماده تیکشروب شرحلر که لزوم کوریم . چونکه زکاتنگ شرعی جهتی معلوم . تیک مقاله ده کی بر ایکی نقطه غه اهمیت پیری اوته آلمیم . بزده موندن ۳۵ - ۴۰ سنه لر اول خلقنگ آکی وتوشونجه سی یوقلانغان ، ملی آک واجتماعی تله ک طوماغان ، ملی ادبیات ، ملی مطبوعات چن معناسی بله ن باش کوتهرمه گان بر وقده زکات فقط بر دینی حس بله ننگنه اونه لوب کیله ایدی . بو «اوتولو» البته بیک تورلی - تورلی ؛ بعضیسی ملا مؤذن که ، بعضیسی فقیر مسکینگه ، بعضیسی مدرسه شاگردلرینه کرتوب اوله شه ، بعضیسی «حیله شرعیه» دیگان بولوب محله ملاسندن دعا قیلدروب بیک آز بر مقدار بیرو بله ننگنه ده قناعتلنه ایدی .

منه ایندی شکرلر بولسون تاتار دنیا سینه «مطبوعات» دیگان کوچلی بر نرسه طودی . بکرمنچی عصرنگ مهم بوله گندن بولغان ، ملی آک ، ملی موجودیتکه امطلو بیک انقلاب باش کوتهردی ؛ شونک بله ن بر که ، ملی بارلق اوجون ملی بایلق کیره کلک که ده بیک چنلاب ایمان کیتلیدی . منه شول چورلرده ، دین طرفندن فرض ایتلگان بیک زور مبلغ بولوردی ملی آچه - زکاتنگ بیک طارقاو حالدده بولون کورگان متفکرلر مز آیی بر چیر که ره ک او بوشدروب ملی و دینی احتیاجلرغه توتولورغه کیره کلگن آله سوردیله . مرحوم اسماعیل بابا غصبرینسکی «جمعیت خیریه» لر وجودکه کیتردی . عبدالرشید قاضی ابراهیمف و باشقه ذاتلر شول «جمعیت خیریه» لر که زکاتی بیرو شرعا درست ، دیب قنوالر یازوب چغاردیلر . منه شول مسئله تمام ۱۵ سنه بلکه آرتقراق وقتلردن پیری مطبوعاتده یازلا ومذا کره ایتلنه در .

حاضر خدای غه شکر شول خدمتلرنگ نمره لری کورله باشلادی ؛ بیک کوب چیرلرده آکلی بایلر مز رکانلرینی «جمعیت

خیریه» و «جمعیت تعاون» کبک ملی مؤسسهرمز که بیره باشلادیلر . بو کونلرده گنه قازان مسلمانلرینگ ده قازان «جمعیت خیریه» سینه زکات آچهلرینی جیو اوجون و کیلر صایلا دغنی غزته لرده اوقودق . منه شولای ایتوب ملتنگ بیوک متفکرلرینگ بیک کوب یلدر آرمی طالمی ایتکان خدمتلرینگ نمره لری بانفعل کورله باشلادی . بو یول شبهه - ز ایگ معقول بریول ، ایگ منطقی بر حرکت ایدی . ملتنگ اوز مالی اوزینه یاراو ، اوز میرائی اوز اوغلرینه تیوشلی بولووی طبیعی بر قانون ایدی . منه شول بیوک خدمت معقول بر حرکت ذا کر افندی قلمی بله ن قاتی بر هجومگه اوجرادی :

«عصر سعادتده زکات نالوغ اصولی بله ن جیولا ایدی ، شوکا کوره بزده ده خزینه طرفندن جیولغان نالوغلر زکاتدن حساب ایتلور که تیوش» ایمش ! . . .

برادرم ! اگرده عصر سعادتده کی نالوغ بله ن حاضرگی نالوغ آراسینی چنلاب تیکشور که زمان واحوال مساعد بولسه ایدی شبهه سز بره ر سوز نه تیوب بولور ایدی . لکن مع التأسف ممکن توکل . شول قدر اوزون آق کاغدنی قارالارغه سوز طابا آغان ذا کر افدینک عادی و جزئی اولابو بله نده بلونورلک مسئله ده خیکل باشلق کورگ زوینه تأسف ایتلونه در .

بزده قام حرلگی ، فکر استقلالی دیگان مقدس مسلک بیک زور بر سؤ استعمالگه اوجرادی . بیک کوب افندیلر آچی تل بله ن یازونی اوزلرینه مسلک ایتدروب آدیله ر . ملی ، دینی ، اجتماعی مسئله لرده ده جیلبه زه ک قلم یورتو عادتا بر موده حالینه کروب کیتدی . منه شول ذا کر افندی ننگ «زکات و اسلام ایرادلری» دیگان مقاله سنده جیلبه زه ک قلمنه باشقه بر نرسده طابامد .

کال فخر الدین . «قوزنیتسکی» .

شعر:

طوتقوندا

تورلی آولار ، تورلی باولر برله طولغان «نه یله نه» م بر قانات جهیسه م اوجارغا دیب شولارغه به یله نه م طاشلانوب وحشیلرک طرناغینه قوشچق کبی مرحمتنگ طامچیسین بولسون کوره آلمیم چینه له م کوچ جیوب بر طالپنوب آزاراقنه آطلمیم دیسه م بولماغاج کوچ آله اطلارغه چاراسز «نه یله نه» .

ت غزت .

بو سوزدن ظاهر بولغان نتیجه اوشبو: بعض علملرنگ ایسکیلیری یاخشی و بعض بر علملرنگ یا کالری آله و فائده لی. لکن اش مونگ برله گنه بشمی. بعض بر علملر بار آلرننگ فائده لی و ضرر لی بولوی ایسکیلیک و یا کالق برله توگل بلکه خلقنگ احوال روحیه سینه متناسب بولماغانده، نی قدر یا ک یا که ایسکی بولسه ده نمره یرمی، آندن خلق فائده ایته آلمی. «تریه علمی» اوشبو قسمدنند.

تریه علمی بیک ایسکی و تاریخی تدوین ایتولگان بر علم بولسه ده بوندن فائده له نو ایچون عموم خلقنگ طبیعت و عرفلرینه، عقیده و عنعنلرینه موافق کیلو شرط. مونگ علملرننگ مقصودلری ده خلق برله حسابلاشودن عبارت بولوب طورادر. حیات و معیشت ایچون فائده لی بولاجق بر تورلی هنر، بر اورنده جیقه برله بتون آوروپا و آمریقاغه تارالغان حالده هر ملتک «تریه» قاعده لری باشقه باشقه بولونگ حکمتی اوشبودر. مثلا انگلتره مکتبلرنندن چیقارالغان بر «تریه» قاعده سی بوکون گیرمانلر طرفندن قبول ایتوا، گیرمانلر طرفندن تاشلانغان بر «تریه» عملیاتی ایرته گی کونده فرانسزلر طرفندن سویولوب آلهدر.

تریه قاعده لرندن بعضیلری اتفاق برله ده تاشلانوب آنلر اورنلرینه یا ک قاعده لر قبول ایتلوب کیسه کیله طورغاندر. لکن مونگ سببی ایسکیلیک و یا کالق توگل بلکه عموم خلقنگ احوالی روحیه لرینه موافق بولوب موافق بولماو بک اوزگرشدر.

بز یاش و قتلرده اول قزلری، اول یکتلری محله ملاسینگ اوایلرینه سبقغه یوروب اوایلر، اگ کچکنه لردن باشلاب شول یل نکاح فیله چق قزلر و بکتلرگه قدر شونده بولار ایدی. ایندی حاضرنده بو اش ممکن توگل. چونکه خلقنگ احوالی ایرلر برله قزلرنگ بر مکتبده و بر اورنده او قولری، ابتدائی مکتبلرده او قوتوچیلر خاتونلر بولورغه تیوشلگی «تریه» علمینگ اگ سوکئی و شونگ برله اگ فائده لی قاعده سی ایکانلگی دعوی ایتولسه ده احوال روحیه لری مساعد بولماغانلقدن روسلر بو اشلرنی همیشه عملگه قوبوب بتره آلایلر.

احوال روحیه برله حسابلاشو، «علم تریه» ده گنه توگل بلکه «حیات» نگ ده اگ زور قاعده سیدر. رسول الله حضرتلری کهنه نی اوزنی تله گان پلانغه اوزگرتموی موگا مثال بولورغه یاراسه کیرهک.

علم، آرتقه کیتهمی آله می؟

بعض کشیلر بتون کمالاتی ایسکیلرگه بیرلر، زمان اوتکان صابن اشلر توبان کیته، قویلا نابارا، دیلر، مونلرغه کوره «علم» ایسکی زمانده بیک کوچلی ویوقاری بولوب ایندی کوندن کون کیمی، بته در. ایکنجیلر ایسه هر نرسه، اولگیسینه قاراغانده یاخشیرا بارا دیب دعوی ایتلر و هر نرسه نی یا کالق نقطه سندزغنه ترجیح قیللر.

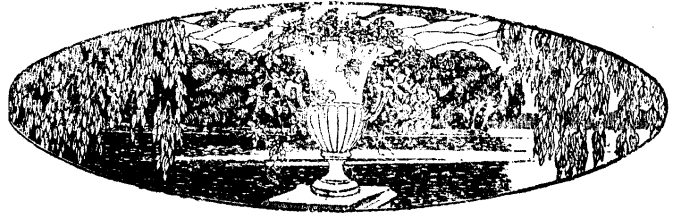
برنجی فرقه گه کوره اگ عالم و تجربه لی طیب جالینوس، آندن صوگ ابن سینادر. بو کونگی دو قوتورلر، پروفیسورلر آنلرغه قاراغانده بر نرسه ده توگل. ایکنجی فرقه گه کوره جالینوس و ابن سینار بو زماننگ دورتجی صنف گیمنازیه سنده او قوچیلر یا که فیلدشرلرگه مخصوص مکتبلرده علم آلوب چیقوچیلر قدرده یوق ایدیلر.

اوشبو ایکی دعوانگ هر ایکیسنده ده مبالغه بار. بو طوغروده درست سوز مونه بو:

بو کونگی ماشینلر، موندن یکر می اوتوز یل اولگی ماشینلرغه قاراغانده بیک کوب یخشی، بو کونگی پارا خودلر و تیمر یوللر موندن یکر می یل اولگیلرینه قاراغانده نق و گوزل، یورولری ترتیبلی. بو کونگی جیتوک کاوشلر موندن یکر می یلر مقدمگی جیتوک کاوشلرگه قاراغانده او کالی و توزوملی. بو کونده گی کتابلر، یکر می یل اولگی کتابلرغه قاراغانده نفیس و درست اشله نه. طب و زراعت، جغرافیا و حقوق. تاریخ علملری اولگی گه کوره بو کونده اعتمادلی و جدیرهک. بیک کوب علملر یلدن یل حتی کوندن کون آرتا و اوسه بارلر. اما بعض بر علملر و هنرلر اولگی وقتغه قاراغانده اوسه آلمی بلکه توبان کیته بارلر. حساب علمی، شعر سویله و علمی، هندسه و تمثاللر یا صاو هنرلری اوشبو جمله ده در.

بو کونگی هندسه قاعده لری موندن ایکی مک یل «اقلید» طرفندن سویله نگان قاعده لردن عبارت بولوب شوندن آرتقان بر نرسه ده یوق. بو کونگی حساب قاعده لری ده موندن ایکوز یل مقدم دستور العمل طوتولغان قاعده لردن گنه عبارت. بو کونگی شعرلر، نی قدر فصیح و بلیغ بولسه لرده او میروس و متنی شعرلرندن یوقاری چیقا آلایلر. بو کونگی تمثاللر، رومالور و یونانولر اشله گان تمثاللردن توبن درجه ده لر.

روزه نی بترمیك

آدمنگ کورنش اعضاری: باش، ایکی قول، ایکی آیاق دن عبارت بیش نرسدن قوشولونون فرض ایسهك و نلك اوڭ قولن و آندن صوڭ قولن. ینه اوڭ آياقن و آندن صوڭ قولن آياقن ایك صوڭندن حیات سببی بولغان باشینی ده کیسوب تاشلاساق، بز بو آدمنی تمام خراب ایتوب تاشلادق توڭلمی؟ البته بتردیك شوشینك کبک بز بیش نرسدن قوشلغان و اویشدرلغان مسلمانلقمزنی برهم برهم بتره باشلاساق بزنگ مسلمانلقمز قالورمی؟ البته قالماز. بلکه دینی بتره طورغان میقروب بولوب قالوومزده شبهه سزدر. مثلا نمازنی بتروب کیله مز، درستیکنه بتره که گغه طوراً. بیش نمازنی تمام ایتوجیلر بیک آزابوب بارالر. «مازام قالدی، قالالا» دیب قایغروچیلر یوق حکمنده. زکات ده بتوکه یاقن. بورچ ئیه لرندن توله لری امیدسز و بیرونی تمام ایسلرندن چغارغان کشیلر که زکاتدن دعا قیلدرغان بولوب، اوزمزنی آداب، زکات فرض بولو حکمتلرن باطل قیلماقده مز لر. بولای بولالاغان بولوب توپ مقصودی زکات آخه سینی اوزینه آلوب قالدردر، اوللرده فقرا ایگننی مڭ مشقتلر بله تورلی آلم بیرو لر ایله عشر بیرگانلرنده، جبر صوغه مالک بایلر مز آشلقلر نندن عشرنی اعتبار ایتمه ولری زکاتنی بتروکه زور بول بولسه کیره کدر.

بولار بله ننگنه قالمیچی اوز آرامزدن امیدمز زور بولغان ترقی پرور عالممز، کتابلر مز «زکات اورنی مسلمان» دیب بچقروب طورسه لرده بیرگان نالوغلر کز «زکاتدن کینه» دیب مقاله یازوینه نی مضاده بیررلک بولمیز. موندی سوزلرنی کوڭلر نده ایمانلری آز آدملر بیک تیز ایشته لر....

ایندی بو یلدرده روزه نگ ده قاقشاون کورهمز لر. نی، قزو عرب یورتلرنده روزه فرض بولو باشلانوب مڭ اوچپوز یلدن آرتق مسلمانلر تشرلی طرفلری ایله قزو اسسی وقتلرده ده صاقلاب بترمی آلوب کیلمش لر ایندی. ایندی بزنگ آرامزده بعضیلر یوق بار سلطاولر تابقان بولوب، و آنلرنی کوروجی بعضیلر مز سیرچی بولوب طورساق و بالار مزغه شوشی قباحته یولنی آچوب دنیادن اوتسهك بز لرنی «دین» بوزوچیلر دیمه سلر می؟... یلینه ۱۱ آی حیوان ردوشلی، صولو صاین آشاب یوریک ده. الله تعالی حضرتینک

بزرگه مڭ حکمتکه بنا قیامش روزه سن طوتمی، خراب ایتوب طاشلیق! مسلمانلق شوشی ره وشلی بولور می؟! مه کگی بولماز.... ایندی جماعتلرنک آرتقاندن آرتولرن کوره باشلادق. شهرلردن اولرغه داچارلرغه چغوب روزه طوتمی، آشاو لرن خادملرینه کورسه تولرن روایت قیلدی لر. بوغنه یتمی، قارا خلقلرغه: «سز آور خدتمده، سز که روزه فرض توڭل، الله سزنگ روزه- کزغه احتیاجی یوق» دیوچیلر، «دین» بوزوچیلر بولمی، نی بولسونلر؟. موڭار قدر بزنگ اوللرده ۸-۹-۱۰- یاشلک ایر و قزلر آنا و آنالرنک اسسی وقزو کونلرده روزه طوتقانلرن کورب. عادت ایتمش لر قالدیرمیلر ایدی. قزو وقتلرده حتی بازلارغه توشوب بولسه ده روزه نی بوزمق دیب طرشوب کیلمش لر ایدی، منه حاضر ایرکنلک استهب، صالحن و طاش یورتداغی آدملر روزه غه آرابوب آشاب بوزوچیلر، یا که گل روزه طوتوغه آرابوب سفر که چغوچیلر کوبه بوون کورمه کده مز لر. بزنگ نیتلر مز الله تعالی که معلوم بولو اوستینه بزرگمنی آلدیمز لر؟... موندی قباحته یولنک تأثیری ایله اوللرده ده روزه ایندی ازندن چغا باشلادی. هر قایومزغه معلوم یاخشی یولنه کوندر و آور، اما بتر و بوزو بیک ییگلدر. «۱۹-۲۰ ساعت آچ طور و حفظ صحت که ضررلی، دوکتور میڭار روزه طوتارغه قوشمی» دیب آشاوچیلر یا ککشار. صوغش لرده ۲-۳ کون آچ بوزوچیلردن عبرت آلمیلر. وحال آنکه دوکتور لر آورولرنک کوبسینه کوب آشاما، ییگل نرسه لر آشا دیب توصیه قیله لر، آچلق ضررندن اولوچیلر، قورصاق طوطوروب آشاب اولوچیلردن آز بولوونینی تجربه لر اثبات ایتمشدر. نفسنی طیوب مسلمانلر بله بر که آوز آچوب دنیا شادلغی حاصل بولوونده اونوتمیق! ذره قدر ایمانلی آدملر، بو وقتلرده روزه سز بولوب، مسلمانلر یولندن چیتده بولولرینه نیک قایغرماسنلار؟..

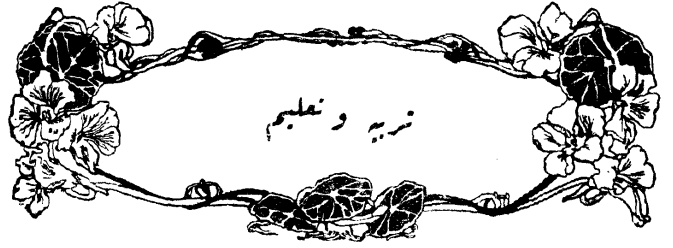
عبدالله بن تاج الدین الکچمیری.

شعر:

بر نغره چک

هیچ ده تارنا آلماس مینی بر «بیر قزی»،
تارتلاممی... مینمی؟!... الله صاقلاسون؟
تارتامن، دیب یوققه محنت تارتامسون!
بیک کیره کسه تارتلوب کیلسون ئوزی!..

تل و ادبیات اوقتو اصولری

شاگردلردن سورالار، سؤالدر و آنلر طرفنره بئرلرک جوابلر مقرره - کیرهک مذاکره لرده و کیرهک باشقه و قتلرده بولسون، معلم و معلملر اوچون ایك اهمیتلی و دقکه آنورغه تیشلی مسئله سؤال و جوابلردر.

سؤالدر ایك ئلك یومشاغراق شاگردلردن، آندن سوک اورتاچهر اقلرنندن، نهایت شاب و اوستون شاگردلردن سورالور. بولای ایتلونک یعنی اول یومشاغراق شاگردلردن سورالونک لزومی شول سببلر اوچون: آ) یومشاق و یالقاو شاگردلر درسکه برده کوکل قویمیچه، برده اهمیت بیرمیچه و اوز باشلرن اشله تیمیچه، طوتی کبی، تیک باشقه اوزلرنندن اوستون اییده شلرینک جوابلر نغنه تکرارلاوغه صالئوب کیتمه سونلر.

ب) بیکارغه وقت ندرم ایتلر سون. چونکه شاگردلر آراسندن یومشاغراقلری درسنی آ کلاغان بولسه زبرهک، آ گلی و طرش شاگردلرنک آ کلاغان بولولری شبهه سزدر. شول سببلی آنلردن سوراب وقتنی بوشقه ندرم ایتوگه بعضاً کوب حاجت قالمیدر.

بولای ایتو یعنی درسلرنی مذاکره قیلغانده یا که طیکلا تئفانده هر وقت یومشاغراقلرنی آلفه قویو تعلیم قاعدهلری تله گان درست بر یولدر. بونک آرقاسنده یومشاق شاگردلر بلن اوستون شاگردلر بر قدر تیگرلر نه باررغه ده بیک ممکن.

لکن بو قاعده بعضاً آشنورغه ده طوغری کیله. مثلاً اوقولوب اوتکن صرف - نحو قاعده لرینه دائر بالالرنک اوزلرنندن مثاللر تابدرغان چاقده، آنلر طرفندن شوندی مثاللر کیلترلورگه ممکن، که آنلرنی فقط اوستون شاگردلرگه تحلیل ایته آلورلق بولورلر. منه بو چاقده ایك شه ب و اوستون شاگردلردن ئلك سورالور. نه باشقه لری بولار جواب بیرگانه (شونلرنک جوابلری آرقاسنده) توشونمی تورغان اورنلرن توشونب، سیزنب آلورلرده، معلمگه درست جواب بیروگه حاضرلرنب کوتوب تورلر.

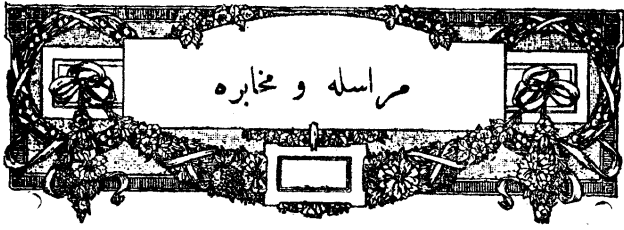
باشقه هر بر آورراق درس لرده ده بولای ایتو معقول بر یولدر. بو، یومشاغراق شاگردلرنی حاضرله وگه، آلا رغه یول کورسه توگه واسطه در.

اگرده یومشاق شاگردلرنک جوابلری قناعتله نورلک درجه ده بولوب چقماسه یا که یا گلش بولسه، بو وقتده نی اشلرگه کیرهک؛ بو وقتده ده اوستون شاگردلرگه مراجعت ایتهرگه می، ئله شول اوق یومشاق شاگردلرگه معلم ایکنچی تورلیره ک سؤاللر بیروب قارارغه هم شولای ایتوب آنلر قناعتله نورلک جواب بیرگانه می همان یومشاق شاگردلر بلن شغلله نورگه می؟ یوق همان یومشاق شاگردلر بلن شغلله نوب وقت اوزدرماسقه کیرهک؛ بلکه اوستون شاگردلرگه مراجعت ایتهرگه تیش. مگر بو مراجعت اوستون شاگردلردن طوغریدن طوغری درست جواب آلو یولی بلن توکل، یومشاق اییده شلرینک یا گلش جوابلرن توزه تدری یولی بلن بولورغه کیرهک. یعنی بو وقتده یومشاق شاگردلرنک جوابلرن اوستونلرنندن توزه تدری لازم. بولای اشله و، اوستون شاگردلرنی، باشقه اییده شلری جواب بیرگانه غافل اوتورمیچه، اویانقلی بولوب اوتوروغه مجبور ایته چک هم بو، اوستون شاگردلرنک مسئله نی، نیدرجه ده آ کلاب اوتورغانلقلرن آچق بلوگه ده یاردم قیلاجق. درست، یومشاق شاگردلرنک یا گلش جوابلرن اوزلرنندن توزه تدری البته فایدالی اشدر. لکن آنک اوچون معلم بیک کوب وقتن فدا ایتهرگه کیرهک. بونک ضرری ایسه تاغی زورراق. خصوصاً ابتدائی مکتبلرده.

شول حالده، یومشاق شاگردلر اوزلرنینک یا گلشقلری قایسی نقطه ده بولغان بعضاً اوستون اییده شلرنک توزه توب جواب بیرولرنندن آ کلاسه لر، شونک بلن قناعتله نورگه ده یاریدر. یومشاق شاگردلر اییده شلرینک جوابلرن اوزلرنینک یا گلشقلرن آ کلاغانلرمی، یوقمی ایکنن بلو ایچون معلم نه لگی اوزی حقنده تفتیش یالغان و اییده شلری طرفندن توزه توب جواب بیرلگان قاعده گه دائر یومشاق شاگردلردن ایکنچی مثال کیلتر ب قارارغه قوشار. منه شول چاقده آلا رنک حالی معلمگه بیک آچق کورلور.

تاغی شولده بیک ممکن که شاگردلرنک کوبسی یا که بتون صنفلری ایله یا گلش مثال کیلترار یا ایسه مثاللرنی بتون صنفلری بلن یا گلش تحصیل ایتهرلر. معلم البته بو وقتده شونک سببن تیکشررگه بورچلی.

بوندی حاللر نیلکدن بولا؟ آنلرنک سببلری تورلیچه بولورغه ممکن: یه معلم اوزی شاگردلردن جواب آلورغه تله گان مسئله سنده سؤاللرن درست بیرر آلمانغان بولور یا که سؤالی درست بولسه ده آچق و آ کلاشلی بولوب یتمه س یا ایسه مذاکره نک نتیجه سی آچق آ کلاشلوب یتمه گان بولور یا خود شاگردلر اول چاقده مذاکره دن طوغان نتیجه نی ده آچق آ کلا مانغان بولورلر.

مىسى قولى . (زاكاسپى اوبلوستىده). توبەندە كى سؤالمىزغە

«شورا» دە جواب يازلۇنى اوتەمز: نوح يىغمىر زىمانىدە طوفان بتون دىيىنى قاپلاب آلدى وحاضرندە كى خاقلار نوح يىغمىرنىڭ خام، سام، يافت اسملى اوغللارندىن غە تارالدى، شونىڭ اچون نوح عليه السلام ابى تانى (ايكنچى آنا) بولدى، دىلر. مونلر آراسىدە خاتونلر بولماغاندىن سوڭ بوخاقلار نىچوك بولاي اورچىدىلر؟ هم دە ير يوزندە كى حيوانلر، نى روشدە وجودكە كىلدىلر؟ بو مسئله حقتە بو كون كە قدر جواب يىرلىگان بولسە آگا حوالە ايتمە كىر. چونكە بو وقتلرغە قدر بو يرلرگە «شورا» كرمادى. بز بو بىجە نى كوررگە اوشبو كونلر دە گنە موفق بولدىق .

حاجى محمد نىازى .

شورا: اوتكان يىلردە بو بحث تكرر سويلەنگان ايدى . حاضر كى جوابمىز اوشبوندىن عبارت بولاچقدر: طوفاننىڭ بتون ير يوزىنى قاپلاب آلووى و بوكونكى بتون انسانلرنىڭ نوح يىغمىرنىڭ اوچ بالاسىدىن غە تارالو عقىدەسى، قرآن كرىمدىن آلتغان عقىدە توكل . قرآن كرىمدە طوفان ظاهر بولوى، نوح يىغمىر كىمە ياصاب مسلمانلر برلە شوندى كروب طوفاندىن سلامت قالوى و اوزى برلە برلىككە حيوانلرنى دە آلوب كرووى خبر يىرلىگان بولسە دە شول طوفان بتون دىيىنى قاپلاب آلدىمى ياكە بعض اورنلردە غە بولدىمى؟ بو كونكى انسانلر نوح يىغمىر بالالارندىن غە تارالدىمى؟ كىك بىجىلر حقتە سكوت برلە اوتەدر. تاريخ عمومى و آندىن باشقە اثرلردە تارالغان خبرلرنىڭ منبى «تورات» بولغانلىقىدىن بز مسلمانلر اچون بو حقتە قرآن كرىمدە ذكر ايتولگان قىلدىن آرتقىنى اعتقاد قىلو لازم اشلردىن توكل . بو كونكى انسانلر نوح يىغمىر بالالارندىن غە تارالدى دىگان كشىلرنىڭ مرادلىرى نوح يىغمىرنىڭ خام، سام و يافت اسملى اوغللىرى برلە شونلرنىڭ خاتونلرى دە سلامت قالدىلر، دىلر. حيوانلرنى ايسە كىمەدىن حىققان حيوانلردىن اورچىگان بولولرىنى دعوى قىلدىلر. بز كە قرآن كرىم خبر يىرلىگان قىلدىلر برلە گنە اعتقاد قىلوب شوندىن باشقە سىنە كرىمە گان ياخشى . سلامتلك شوندى .

اورىنبورغ . ۹ نچى «شورا» دە: « صدقە يىرو وقرآن

لىكن حاضر معلم طرفىدىن سؤال يىرلىگاندىن آلارنىڭ باشلىرى احتمال بتونلەى ايكىنچى بر مسئله ياكە اوى بلەن مشغول بولغان بولور. يعنى معلمنىڭ سؤالىنە كىرە گنچە دقت ايتە آلمى قالورلر .

اگرده سؤال، معلم طرفىدىن ياكە تومانى رە روشدە يىرلىگان بولسە معلم آنى (سؤالى) باشقارتورغە و ايكىنچى تورلى قىلوب درست هم آچق يىررگە تىيش. سؤالى ياكە تومانى يىرلىگان بلو اوچون معلم، شاگردلردىن اوزىنىڭ سؤالنى قاپتاروب ئەيتولر و شول سؤالى بلەن نەرسە حقتە صورالغانن آچوب يىرولر ن طلب ايتەر. منە شول چاقەدە آكلى و اوستون شاگردلردە معلمنىڭ سؤالىنە توشنودە آرتق مشقتلەنسلر ياكە اول حقتە ايضاح يىرودىن عاجز قالسلر بىك آچق بلورگە كىردىك كە عىب معلمنىڭ اوزندە بولاچقدر؛ معلمنىڭ سؤالى تىيشلى بولنچە يىرلە گان بولوب قالاچقدر .

اگر ايندى معلمنىڭ سؤالنى صنفدە غى بتون شا كىردلر قاپتاروب ئەيتە آلماسلر حتى سوزنىڭ نەرسە حقتە بارغانلغىن دە ايسكە رەسەلر بوندىن شا كىردلرنىڭ بىرسىنىڭ دە معلمنىڭ سؤالىنە دقت ايتمە گانلىكلرى آگلاشلور . معلم سؤال يىرلىگاندىن باشلىرى ايكىنچى اوى بلەن مشغول بولوب معلم سؤالىنە قولاق صالا آلىچە قالغانلىقىنى بلنور .

معلم اوزىنىڭ سؤاللىرىنى تىيشلى بولنچە يىردىكى حالدە شا كىردلر همان آكلى آلماسلر، بو وقتدە درس حقتە غى مذاكرە باشدىن آخر يا كىرتولور .

دخى، صرف - نحو درسلىرىدە شا كىردلردىن مثال كىلترتدر گاندىن ممكن قدر مەنالىقە مثاللر كىلترتوگە طرشولور . بونىڭ اوچون، پىداغولر، شا كىردلرنى اوزلرنىڭ اوقوب اوتكان باشقە درسلىرىنە مثلاً جغرافيا، تاريخ، قرائت و شعر كىلرگە حاصل باشلرنى غى فنى معلوماقە وادىبى سرمايلرغە مراجعت قىلدروغە طرشالر . مثاللرنى شونلردىن استفادە قىلوب ميدانغە كىلترولرى بىردىن درسلىرنىڭ كوكللى باروونە، ايكىنچىدىن - شول معلوماتلرنىڭ همان تكرر ايلانو آرقاسىدە كوكللرنى غى نغراق سىكشوب قالوغە سبب بولغانلغىن سويللر .

واقفأ شولاي ايتلسە، هر درس و هر فن برىرسىنە ياردەمچى، بر برىسنى تاماملوچى بولوب اوستىنە، بىرسىنىڭ ايكىنچىسىنە مناسبتلىرى شا كىردلرگە آچق كورلە باراچقدر . هر فن هر درس بر برىسى ايله بەيلە نشوب كىتوب اوتورغان بولاچقدر .

معلم: عبدالرحمن سعدى . «يكاترىنبورغ» .

حکایه

محمد افندی .

(واقعه‌دن)

شهردن چیتده رهك طاشدن سالغانن ایکی قاتلی بر اوی ،
 تهره زه لری اوینک ئوزینه قاراغانده بیک کچک هم بیک سیرهك .
 تهره زه لرننگ بولغان قدرسنده ده پیالا یوق . پیالا اورنینه توری
 هندسی شکلگره طوغری کینتروب یاصالغان بیک ماتور پنجره
 (ریشونکه) قویلغان . تهره زه لرننگ کوبره گی شمال طرفده بولوی ،
 بو اوینک صوققندن صاقلانودن بیگردک ئیسیدن صاقلانو ایچون
 بولویون کورسه ته ایدی . اوینک ئوستی چاطرسز تیگر بولوب ،
 آنک ئوستینه تاغن بتون اوی تیره لی بر آرشین بیولکگنده چلتره لب
 یاصالغان بر ئستینه بار ایدی . ئوی توبه سینه یاوغان یاغورلر کچکنه
 قاناللر بوینچه بر یرگه حیلوب ئه لیگی چلترلی ئستینه آستنده غی
 تیشکدن اوتوب چغوب مخصوص اولاق بوینچه اوی یاینه اوطورتلغان
 خرما لار توینه آغا ایدی . سوت کبی آق دیوارلی اوینک یاشده
 بهم - بهشل خرما آغاچلری اوزلرننگ ماتور بوتاقلرن تیره یاقغه
 جایوب اولترووی آرتق بر ماتور کورنش یاصی ایدی .

۲

قویاش چغوب بر آز کوته رلگان ایدی . ئسسلیک ۳۰
 درجه لر جاماسنده بولسه ده ، آفریقا غربی ایچون بو ، بر عادی
 یلیق غنه بولوب طویله ایدی . بیگره کده بو کون آق دیگر طرفندن ایسوب
 تورغان آقرنغه جیل هواغه بر توری سیرینک برور طوره ایدی .
 محمد ، بو کون یوقوسندن کونده گی عادتدن ایرته رهك
 طوردی . آنک آناسی ایکی چولمهك قومغانه یلمسه صولرنی
 طوتوروب قویغان ایدی . محمد ، طورغاچ شول صولر ایله آناسی
 آنی صابونلاب یووندردی . اوتکان عیدده گنه آلتغان ، زورچوقلی
 یاگا فه سن ، طوبغینه توشوب طوراً طورغان صاری بویلی آق
 کولمه کن ، یالان آیاغینه طاقا طابانلی یاگا باشماغن کیدردی .
 محمدنگ آل قزلغه یاقن آق یوزی ، نچکه ویغاچ قاره
 قاشلری ، اویناب تورغان زورنغه قاره کوزلری ، متناسب بورنی ،
 کیلشلی آوزی ، آق تشرلی یوونغاچ تاغن ماتورلانا توشدی .
 شول ماتور محمدک آناسی بر آن صوقلانوب قاراب توردی ده قولی
 ایله فه سینگ چوغن آرتقه یاتقروب سیباب قویدی . تاغن برینچه
 سیکوند اوغلی ئوستنده کوزن یورگروب تورغاچ ایکی قولی ایله

اوقوب ئواینی باغشلاوده نی ضرر بار؟ دیب عبادت اشلرینی
 اعتبارسز و جزاف صورتده یورتو یارامی « دیگان بر جمله بار .
 صوکنندن : هر کیم اوزی بلگان قدر قرآن اوقوب رسول الله غه
 یا که میتلرگه باغشلی ایکان ضرر یوق » دیب ایکنچی بر جمله
 یازلغان . شوشی ایکی جمله بر برینه خلاف کورله لر . بومسئله نی
 صوراوچی اوزی ده « قرآن اوقوب ئواینی باغشلاو تیوشلیمی ؟
 دیب صوری ، ضرر یوقمی ؟ دیب صورامی . شوشی حقه قطعی
 بر جواب یازلسه ایدی .
 خلیل یحیی .

سورا : شول بختی یا گدن بر قات اوقوب قاراسا کز
 شبهه کز شاید بتار .

♦♦

بطائر نبورغ . اوشبو ییل ۱۶ نجی «شورا» ده فرعوننگ
 ایمانی مسئله سی حقنده برسوز بولغانده «شورا» . اوز طرفندن
 مسئله نك بیک مهم ایکانلگینی بیان ایسکان ایدی . بز موگا توشونه
 آلمادق . کشینگ ایمانی تیکشرو نی ایچون لازم بولاده ، فرعون
 ایمانینه نیندی اشمز طوقتالوب طورا ، فرعون اوچماخ غه کورسه
 کیم که طغزاق کیله در ؟ . اوزمز کره آلهق بز که شول یته در .
 امام محمد علیم عبدالعلیم اوغلی . «تسکه» قریه سی .
 سورا : بزنگ مرادمزده فرعوننگ ایمانی تیکشرو بزنگ
 وظیفه مز توگل ، آنک اهمیتی یوق ، بزنگ هیچ اشمز آکا
 طوقتالوب طورمی ، دیمک ایدی .

♦♦

بخارا . بز آلکدن یرلی علم عقائد (توحید) ایله علم کلام نك
 ایکلوی بر نرسه وبر علم دیب یوریدر ایدک . اما یا کئی چقمش
 «مرجانی مجموعه سی» اسملی کتابنی مطالعه ایتدکمزده بولرننگ
 باشقه باشقه نرسه بولوب ایکلوی ، بر نرسه توگلنگن بلدک . لکن
 علم عقائد (توحید) نیندی علم ؟ علم کلام نیندی نرسه ؟ حقیقتاً
 بولر بر نرسه توگلرمی ؟ نه سیدن صوگئیسینه نقرت کوزی
 ایله قارارلر ؟
 پارساء الشمسی .

سورا : سؤالکرننگ جوابی شول اوزکز کورگان «مرجانی
 مجموعه سی» ده بار . مطالعه ایتسه کز استفاده قیلورسز .

ئستينه توشردى . بر مرتبه ييتندن اوبوب : « بولاي ديوارغه منمه اوغلم ، يغلوب توشوب ئوله رسك » ديوب قولندن چيتهكله ب توبه ننگه آلوب توشوب كيتدى . محمدنگ تاقتا تابانلى باشماغينك طاشقه باسقانده شاقداوى ايله ، آناسينگ طوبغنده غى كوشم بله زككه بر كيتلگان كچكنه كوش قكهر اولرنگ يومشاقغه طاوشارى قوشلوب بر تورلى موزيقي طاوشارى چغارالر ايدى .

۳

طشقى طرفى شوماغنه بر ديوار بولوب ، ئىچ طرفى ماتورغنه ايتوب ئشله نگان طاش باغانالر ئوستينه تزلوب كيتكان بيك كوب كچيرهك قبه لر دورت پوچماقلى بر ميدائى ئه يله ندروب آلغان ايدى . بو قبه لر ايله ئه يله ندرلگان يرنگ ئىچ طرفنده دخى بر كچيرهك دورت پوچماقلى بر ميدان بولوب آنده بر نيقدر خرمالر ئوسوب اوطوره لر ايدى . ايكي چيته كى ايكي قبه ننگ ياتندن كو ككه قاراب سوزلوب تورغان ايكي مناره بار ايدى . ئىچى ، طشى ، قبه لرى ، باغانالرى ، مناره لرى سوت كبك آق بولغان بو مسجدنى طشدن كورو ايله كو ككه ئه لله نيندى قدسيت به رلوب كيتكان شيكللى بولا ايدى . ساعت ايرته نكى طوغزلر چاماسنده ايدى . احمد افندى ، اوغلى محمدنى شول مسجدنگ ايشگندن يتهكله ب آلوب كردى . مسجد ايشگندن كرو ايله دورت طرفده دورت خافه ننگ شاولاتوب بالالر اوقتوب اوطورولرى كورندى . شاگردلر حلقه بولوب تو گره كه نوب اوطورغانلر ، اورنارلر نده خلفه لرى اوزون چيق طوتوب اوطوره . شاگردلرني تيك اولتر تيميچه كوبرهك اوقتوغه دقت قيلغان شيكللى بولوب اوستلر نده كوزيور توب طوره ايدى ؛ باشلر ينه قايبوسى قزل فمس ، قايبوسى آق تاقيه ، ئوستلر ينه طوبقلىر ينه توشكان اوزون كولمهك كيگان شاگرد بالالر ، تيرمه نوب اوطورغان حالده بيك طرشوب اوقوغان شيكللى بولوب سلكنه ، سلكنه شاولاشلر ايدى .

شاگردلرنگ قايبوسى قرآن يادلى ، قايبوسى قرآنى ايجكللى ، سوره لى ، قايبوسى قوللر نده غى كچكنه تاقتاغه يازلغان حرف آتلر ياتلى ايدى .

احمد افندى شول خافه لرنگ برسينه محمدنى آلوب باروب بيردى . خلفه ننگ صورغان سوزلر ينه محمد برده قاوشامى جواب بيروب طورغاج خافه آنده استعداد بارون سيزوب آدى . محمدن اعوذ بسم اللهنى وايمان كلمه لر اوقتوب قارادى . محمد آلارنى آناسندانوق او گره نوب بلگه نكه بارسنده اوقوب بيردى . عادتده الفبا يازلغان تاقتانى مكتبكه كرگاندى اوچ آى صوك بيرلور كه بولسه ده محمد كه بو كونوك آناسى آلدندوق بيردى . احمد افندى اوغلينگ بو قدر تيز ترقى ايتويونه شادلانوب كيتدى . كرچه اول اوغلى

ايكي چيكله سندن قسه توشوب ايكي ييتندن صوروب اوبوب آدى . محمد كه بوكون ئه لله نيندى بر كون بولوب ، بر قاراغانده شادلقلى ، بر قاراغانده كوكله سز طويولا ايدى . چونكه بو كون محمدنگ باشلاب سابقه باراچق كونى ايدى . محمد ، آناسى ياتندن تاقتا تابانلى باشماغن شاق - شاق باصوب طاش باصقچدن اوينك توبه سينه منوب كيتدى .

محمد كيتكاج آناسى ، شوندى ماتور اوغلك آناسى بولوينه شادلانغان وماقتانغان ره وشلى بولوب ئوز آدينه جلمايوب فويدي . محمد يكت بولوب بىكانه بر نيقدر قزلرنگ ئىچينه اوت صلاحفن ، قزلى آنالر قاشنده ئوزينگه قدرى يوغارى بولاچفن اويلا ب آدى . آنك آرتندانوق ئوزينگ قزلق زمانينه قايتوب اوزاق اويغه تالدى . كوزن ايشك تاقتاسنداغى بر بوتاقغه تگوب قزلق دورينك اوچ يلاق وقتى دقتله ب كوكل دفترندن اوق باشلادى . كورشيلر نده كى احمد آتلى يگتته كوكللى توشوب ، احمدنگ آكا كوكللى توشون ، اوى توبه لر ينه منوب بر برسنه اولتى ويالقنلى قاراشولر ن ، خرما ئرغتشولر ن ، تاغى ئه لله نيار ، ئه لله نيلر اويلا ب تورغانده ايرى احمدنگ اورامدن كيلوب : « محمد تورديمو ؟ » ديگان طاوشى آنى تاتلى خيائندن آيردى .

محمد ، اوى توبه سينه منوب ، كر ئلو ايجور بر ئستينه دن ايكنچى ئستينه كه تارنلغان آرقانغه آصلنوب سلكنه باشلادى . اوى يانينه ئوسكان خرمانك بر نيجه بوتاغى اوى توبه سينه صالنوب توره ايدى . بيك كيرهكللى بر ئش خاطر ينه توشكان شيكللى بولوب محمد سلكنه تورغان يرندن طوقتادى ده قوللرى ايله خرما بوتاغينه آصلنوب ، بر آياغى ايله ئستينه نك چلتر ينه باصوب ئستينه ئوستينه مندى . قارت خرمانك ايگ توبه سنده ، صامووار زورلغنده صاپ - صارى بولوب پشوگه ياقلاشقان بر نيجه خرما ته لگه شلر ن كوردى . اول ماتور خرمالر محمدن ايكي ارشين قدر گنه يراقفده بولسه ده محمد آكا يتوشه آلميه تيك كوزلر ن بالتر اتوب سله كيلر ن آغزوبقنه تورا ايدى .

محمدنگ آناسى طاش باصقچدن منوب اوى توبه سينه باشغنه چغاردى ده ، محمدنگ ديوار اوستينه منگانينه ، ايركه لهو آراش بر تورلى شلته ايدى . سوت ، خرما حاضر له ب قويغانى ئه يتوب آشارغه توشه ركه قوشدى . محمد آناسينه ايركه له نوبكنه آچاچ باشنده غى خرمالرني بارماغى ايله تور توب كورسه توب : شول خرمالرني آلوب بيرسه نه ئه نى ! ديدى . آناسى يومشاقغه ايتوب بر تورلى ايركه لهو طاوشى ايله : اوغلم پشمه گان ئه لى اول ، پشكاج بارنده سيگا بيررمن ، ديدى ده اوزى ده اوى توبه سينه منوب محمدنى قولتى آستندن توتوب

محمد که عمرینه برگنه مرتبه چیرتوبکنه کورماسهده عادت بوینچه خلفه که: «بالانی ئونویکه طابشر دم ایتی سیکا سویاگی میگا» دیدی. بو سوزنی تهیتوب بتر وایله کوکلی برتورلی ئه رنلهب کیتوب خلفه ننگ اوزون چبغینه نفرت قاراوی ایله قاراب قوبیدی. محمدده کوزن برده آلمیچه چبغه قاراب نله نیلر اوپلی ایدی. احمد افندی سلام تهیتوب چغوب کیتدی.

۴

محمدنگ یاشی ۱۳ - ۱۴ که یتکان ایدی. اول ئوزیننگ عادتدن یوغاری بولغان قابلیتی ئوستینه طرشغی آرقاسنده عرب تیلنگ صرف نحوندن خبردار بولوب اوزنچه کتابلر مطالعه قیلا باشلاغان ایدی. آتاسی احمد افندی عالم کشی بولماسهده عقلی فکری تازا بولغانلقدن زمان تلون آکلی و اوپلی ایدی.

شونگ ایچون ایندی اول اوغلی محمدنی آلتی صنفلی فرانسوز مکتبه اوقوغه بیردی. محمد آندهده اوزینگ استعدادن کورسه تدی؛ مکتبهده ایگ برنجی شاگرد بولوب امتیاز ایله مکتبئی تمام ایتدی.

دنیا هر وقت بر کشیگه کولو بکنه قارامی. محمدکه دنیانگ چتق یوزن کوررگه وقت تیدی. اول فرانسوز مکتبن بترماسدن بر یل ئلک آتاسی ئولگان ایدی. آندن صولک آتاسی بر یهش خاتون آلوب آندن بر اوغل دنیاغه کیلدی. آندن ئوچ آی صولک وبا ایله آوروب آتاسی ده وفات بولدی. احمد افندی قاضی میحه سنده پیسرلک قیلوب آیق زالونیه ایله گنه طور ایدی. ئوزی ئولگنج اوی ئچنده آچه تابوچی قالمادی. آنک ئوستینه یاش خاتون ایرندن قالغان میرائی بولشونی دعوی قیلا باشلادی. اوزاقلامیچه اوی هم خرمالقاری صانلوب بر خاتون ایکی اوغل آراسنده بولندی. محمد افندی آتاسی خدمتینه چاقرسه لرده آنک کوکلنده اوقو دردی بولغانلقدن اول خدمتی قبول قیلمادی. اول عربلرنگ آرتده فالوونه ابتدائی مکتبلرنگ یوقلغی سبب دیب بله ایدی. اول نیچکده بولسه عربلرگه ابتدائی ترتیبی مکتبلر آچوغه کیره کلگن توشنه ایدی. شول مقصودینه یئو ایچون عربلر آراسنده سوزی اوتهرلک اعتبارلی بولونی تیوش طابا ایدی. اول اعتبارنی طابو ایچون دین علمنده متخصص بولون باشقه ئشانچلی نرسه کورمی ایدی. چونکه اول زمانده عربلر آراسنده ئشانچلی کشیلر یالغز «دین» عالملی گنه بولوب، «پاربز» دارالفنونلرنده ادقوغانلرغه قرن کوز ایله قاریلر ایدی. دارالفنونچیلر فرانسوز محکملری تیره سنده گنه یلی تابار ایدی. شونک ایچون محمد افندی زمانته آله بولغان «قاهره» ده کی جامع الازهرگه کیتونی موافق تابدی. شول نیت ایله ۱۸۹۸ نچی یاده بر فرانسوز کامپانیه سینک

محمد افندی بارغان زمانده جامع الازهر باشقه مدرسه لرگه قاراغانده ترتیبی وپراغرامالی ایدی. چونکی اول زمانده شیخ محمد عبده حضرتلری اداره قیلا ایدی. محمد افندی جامع الازهرده سیگر یل قدر طوروب ختم قیلدی. اول شریکلی آراسنده برنجی بولوب شیخ محمد عبده دن ده کوب التفاتلر کوره ایدی. صولگی بلرنده ازهرده گی مغرب روایه گه کروب آینه ۱۵ صوم وققدنده آلا باشلاغان ایدی. اول، رواقلرده وقف آشاو ایچونگنه یاتقان قارت شاگردلرگه بیک ئچی پوشا ایدی. شونک ایچون اول مسئله نی مطبوعاتقه یازوب «اوطوز یاشدن صولک شاگردنگ وقندن فائده لهنو حقی بترلسه ایدی» دیگان طاوشنی کوته ردی. آکلی مدرسلر بو فکرگه قوشلسه لرده، آکسزار «اول واقفنگ شرطنده یوق» دیوب قارشی طورالر ایدی.

محمد افندی مدرسه نی تمام ایتکانده بانته بر آز آچه سی بار ایدی. اول ایندی بر اوکهایدن حجازنی ده زیارت قیلوب قایتوغه نیت قیلدی. شول نیتن اورنینه بئکرو ایچون «قاهره» دن «سوهیش» که کیتدی. آندن روسیه ننگ «دابراؤولنی فلوط»، پاراخودلرندن «خیرصون» اسملی پاراخود ایله جده گه سفر قیلدی. حج وقتی بولغانغه بو پاراخود روسیه دن بارا تورغان حاجیلرنی تویه گان ایدی. حاجی پاراخودلرینه یولده کشی قبول قیلو عادتنی بولماسه ده، محمد افندی فرانسوز تلی بلوی، هم کیم و صورتینک کیلشلی بولوی آرقاسنده بر فرانسوز پاراخود کامپانیه سینک آگیتی دلالتی ایله «خیرصون» غه اوطوررغه موفق بولغان ایدی. آگا اوطوررو ایچون «خیرصون» دن باشقه پاراخودلر تابلوغه ممکن بولسه ده، روسیه مسلمانلری ایله طانشو ایچون خیرصونغه اوطورونی اهمیتی بر ئش دیب بلدی.

۶

خیرصون سوهیش گه کیلوب پرسته ندن یوز ایلی صائین قدری ئچکه یا کر صالوب طوقتاغان ایدی. اول طوققاغاجده آنی، واق تویه ک نرسه لر، صاتوچی عربلرنگ قایقاری صروب آغان ایدی. حاجیلر قایقغه آچه لرن ئرغتلارده قولاری ایله آلاچق نرسه لرن

صالوب، ننديدر بر فقه كتابندن يانده غي كشير كه حج حكملرن اوقوب اوطورغانن بلدى. شول اوقوچينگ عربيجه بلووينه ثشانوب آننگ ايله سوزله شوگه قرار بيردى. محمداقندى پاراخودنگ ايكنچى طرفنده غي حاجيلرنى قاراب قايتوب كيلگانده كتاب اوقوچى داملا، كتابن قوبوب چاينيك ايله چاي ئچوب اوطوره ايدى. محمد اقدى آننگ يانينه باروب سلام بيردى. داملا سلامن آلوب اورنندن طوروب آگا ئوز ياتندن اورن بيرى. محمد اقدى تاغن آلداندى. عربيجه بلور ديب اويلاغان داملاده اول اويلاغانچه چقمادى، اول عربيجه نى بيك آز بله ايدى. آندن ده توركستان مسلمانلرى حقتده معلومات آلا آمادى، شولايده اول داملادن پاراخودده ياخشى عرب تلى بلوچى بر ذات بارلغن ايشتى. هم داملانگ امرى بويچه يانده غي بر كشى عربيجه بلوچينى چاقروغنه كيتدى. بر آز وقتدن صوگه مدينه عربى ره وشنده كينگن بر قازاق ملاسى كيلوب يتدى. قازاق ملانگ علمى آز بولسه ده «مدينه» ده اون يل قدر مجاور بولوب تورغانلقدن ياريسغنه عربيجه تل بله ايدى. اول ملا هر يلنى روسيه گه قايتوب بدل چيوب ۱-۲مك صوم آچقه ياسى ايدى. بو ملا ايله محمد اقدى توركستان، قازاقستان مسلمانلرى حقتده سوزا شه باشلاديلر. محمداقندى اول حقتده ياريسغنه معلومات آلدى. محمد اقدى اول ملادن، عربلرنگ نيندى بولسه ده روسيه مسلمانلرى قاشنده ايزگى و مقدس طانلغانن آكلادى.

(آخري بار)

صابر عبدالمنوف. «بشپهك».

578

اواره ده جوابلر

تاريخ اديان حقتده يازلغان اثرلر حقتده صور اوچي غه : اسلام دنيا سنده احمد مدحت اقدى طرفدن يازلغان اثرلر باشقه كتاب بارلغندن خبرسز يوق. مطالعه ايتوچيلرنگ خبرلر نه كوره روسجه بولغانلرنگ مشهورلرى ساتى-پى-ده-له-سه-سه-سى اسميرنوف، منزس طرفلرندن ترتيب ايتولگان اثرلردر. مولرندن ياخشيسى اولگيسى بولوب ايكنچيسى تمصب برله يازلغان، اوچونچيسى بيك قسقه بولغانلقدن چيتون .

ناشرى: «محمد شاکر و محمد ذاکر راميفلر» .

محررى: رضا الدين بن فخرالدين .

تورتوب كورسه تملر. عربلر آلا رغه كبرهك نرسه نى جبكه اصلنغان كازينكه گه بيهره لر ايدى .

فرانسوز آگيتينگ اوزينه مخصوص بولغان زينتلى آق قايق ايله ، يانده بر فرانسوز بولغانى حالده محمد اقدى پاراخودنگ باصقچى يانينه كيلوب طوققادى . آلا ر طوققاغاج ده شونده قاراب طورغان بر ماتروس باصقچدن توبن توشوب نيچون كيلولرن صورادى .

بولداشى بولغان فرانسوز، آگيت طرفندن كاپيتانغه يازلغان اوتنجى ماتروسقه بيروب بيهردى . ماتروس خطنى كاپيتانغه تابشراغ كاپيتان كايوتدن چغوب محمد اقديلر قاينغى طوغرسينه كيلدى ، فرانسوز ايله سلاملاشوب محمد اقدينى ممنويت ايله قبول قبالاچغن بلرددى . كاپيتان امرى ايله بر ماتروس محمد اقدينگ نرسه لرن آلوب مندى . محمد اقدى يوغارى .نگاچ كاپيتان ايله فرانسوزچه سلامه شوب قول بيرشديلر . موني كوروب تورغان حاجيلر آنى بيك ئلوغ كشى ايتوب تانيلر ايدى . حتى مصر پادشاهينگ وزيرى بولوون سويله وچيلرده بولدى .

محمد اقدى پاراخودقه كروب اورنلاشقاچ ده آنده غي حاجيلرنگ حالن تيكشره باشلادى . اول پاراخودده ايكنى يوز قدر توركستان چينى حاجيلرى و بر نيچه خاتونلرى ده بار ايدى . آلارنگ بيك فقيرلك و بيك تازه سزلق ايله بارولرى محمد اقدينى عجبكه قالدردى ، دخى بر نيقدر قازاقلر ، توركستان ساتلرى ، و ايرانيلر بار ايدى . عموما تازه سزلقده شرق و غرب مسلمانلرى بر اتفاقده بولوون كوروب بيك كويندى .

بو قدر كوب مسلمانلر ايچنده اوزلرينگ مقدس دين تلى بولغان عربيجه نى بلوچيلر كوكنه تابلوون اميد ايتيه ايدى . شول اميد ايله ملا صفتنده بولغان بر نيچه چالماليغه ئوزن عرب تلى ايله تقديم قلوب سوزله شمه كچى بولسه ده هر برسندن «بلمه يدى» ديب باش سلكو جوابن آلدى .

پاراخودنگ ئوستكى ايدنده مورجا تويينه ياقن بر يرده ئلوغ چالمالى بر كشى قات ، قات ايتوب سالنغان يورغان ئوستينه اوطورغان ايدى . آننگ تيره سينه بر نيچه حاجى تزله نوب اوطوروب آننگ كتاب اوقوغانن تگيلر ايدى . محمد اقدى چيتمه نرهك قولاق

«شورا» اورنبورغره اونه بشمه كونه بر ميفقاه ادبى، فنى و سياسى مجمره در .

ТАКСА ЗА ОБЪЯВЛЕНИЯ: НА 2-Й СТРАНИЦЕ ОБЛОЖКИ
30 КОП. НА 3 И 4 СТР.—20 К ЗА СТРОКУ ПЕТИТА.
Адресь: г. Оренбургъ, редакция журн. „ШУРО“.

آبونه بدلى : سنلك ۶صوم، آلى آيلق ۳ صوم ۳۰ تين
«وقت» بران يرگه آوچيلرغه :
سنلك ۱۱ صوم آلى آيلق ۵ صوم ۹۰ تين در .